

**Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
Bakı Dövlət Universiteti**

**“Fəlsəfə tarixi”
ixtisas fənnindən fəlsəfə doktoru imtahanının proqramı**

15 sentyabr 2020-ci il tarixli Fakültə
Elmi Şurasının 1 sayılı protokolu ilə
təsdiq edilmişdir

Bakı-2020

Fənnin məzmunu "Fəlsəfə tarixi" ixtisası üzrə proqram fəlsəfənin tarixi inkişafını əks etdir. Proqramda əsasən tarixi-fəlsəfi dövrlər, bölgələr, görkəmli filosoflar və onların əsərləri əks olunmuşdur. Fəlsəfi fikrin yaranması, formalaşması və inkişafı tarixi olan fəlsəfə tarixi öz quruluşuna görə fəlsəfi biliyin mürəkkəb sahəsidir. Fəlsəfə tarixi fundamental fəlsəfi təhsilin əsasıdır. Fəlsəfə tarixinin predmeti də fəlsəfənin özüdür. Bu mənada fəlsəfi və tarixi-fəlsəfi bilik məzmunca vəhdətdədir. Bununla yanaşı fəlsəfə tarixinin özünəməxsus spesifik xüsusiyyətləri də vardır.

Fəlsəfə tarixi fəlsəfə ixtisasının bakalavr və magistratura pillələrində tədris olunan mühüm tədris fənlərindəndir. Fəlsəfə tarixi ixtisası üzrə (İxtisas şifri- 7210.01) doktoranturaya qəbul imtahanları üçün nəzərdə tutulmuş bu proqram da məhz bakalavr və magistratura pillələrində fəlsəfə tarixi üzrə tədris olunan kursların proqramları əsasında tərtib olunmuşdur. Proqram iddiaçıları imtahana hazırlıq zamanı istiqamətləndirmək, onların öyrənməli olduqları mövzular və bacarıqlar haqqında məlumat vermək məqsədi ilə yazılmışdır.

Fəlsəfə tarixi ixtisası üzrə (ixtisas şifri-7210.01) doktoranturaya qəbul imtahanı verən iddiaçı:

- ✓ Şərq, Qərb və Azərbaycan fəlsəfəsi tarixinə, həmçinin fəlsəfənin müasir inkişaf istiqamət və nailiyyətlərinə dair əsaslı biliklərə yiyələnməli;
- ✓ fəlsəfi təlimlərin tarixi özünəməxsusluğu və onlar arasında qarşılıqlı əlaqə haqqında tam təsəvvürə malik olmalı;
- ✓ fəlsəfi anlayışların spesifik xüsusiyyətlərini müəyyən edə bilməli;
- ✓ fəlsəfi fikir tarixinin əsas mərhələləri və fəlsəfi təlimlərin tarixi-mədəni konteksti haqqında tam biliyə malik olmalı;
- ✓ fəlsəfə tarixi üzrə ilk mənbələrlə işləmək vərdişinə sahib olmalı;
- ✓ xarici ölkələr fəlsəfəsinin çağdaş konsepsiyaları ilə tanış olmalı;
- ✓ əldə olunan bilikləri professional və gündəlik fəaliyyətdə istifadə etməyi bacarmalı;
- ✓ qədim fəlsəfi mətnlərin mənə tutumunu çağdaş terminologiyada ifadə edə bilməli;
- ✓ müstəqil olaraq keçmiş fəlsəfi problematikanı müasir fəlsəfə ilə müqayisə etmək bacarığına malik olmalıdır.

Mövzu I. Fəlsəfə tarixinin predmeti, problematikası və dövrləşdirilməsi

Fəlsəfə tarixinin elm kimi formalaşması, onun predmeti və elmi və fəlsəfi biliklər sistemində yeri. “Fəlsəfə tarixi” fənninin tarixi-fəlsəfi proses və onu tədqiq edən fəlsəfi disiplin kimi. Fəlsəfə tarixinin nəzəriyyəsi, metodologiyası və metodları. Fəlsəfə tarixinin aktual problemləri.

Fəlsəfə tarixində Şərqi-Qərbi münasibətləri, “avropamərkəzcilik” və “asiyamərkəzcilik” ideyasının tənqidi təhlili. Filosofların Şərqi-Qərbi dialoqu. “Məntiqi düşünən Qərbi” və “intuitivist” Şərqi iddiasına tənqidi münasibət. Fəlsəfi-tarixi prosesin mahiyyəti və məzmunu.

Tarixi-fəlsəfi idrak strukturunda komparativistikanın yeri və rolu. Şərqi və Qərbi fəlsəfəsinin özünəməxsusluğu və qarşılıqlı təsiri. Tarixi-fəlsəfi irsə varislik tarixi-fəlsəfi biliyin inkişafının qanunauyğunluğu kimi.

Fəlsəfə tarixinin dövrləşdirilməsinə fərqli yanaşmalar. Fəlsəfə tarixinin cəmiyyət həyatındakı böyük tarixi mərhələlərlə əlaqəli dövrləşdirilməsi. Fəlsəfənin tarixi inkişaf mərhələləri. Azərbaycan fəlsəfəsi tarixinin dövrləşdirilməsi məsələləri. Tarixi-fəlsəfi prosesdə dünyəvi-tarixi və regional amillər, ümumbəşəriyyət və millilik.

H.Ə.Əliyev dünya fəlsəfəsinin, o cümlədən Şərqi və Azərbaycan fəlsəfi, ictimai-siyasi və dini-fəlsəfi fikir tarixinin öyrənilməsinin zəruriliyi və əhəmiyyəti haqqında.

Ədəbiyyat

H.Ə.Əliyev. 1993-cü il sentyabrın 21 və 22-də ziyalılarla və gənclərin nümayəndələri ilə görüşü. Müstəqilliyimiz əbədidir. Birinci kitab. Bakı, 1997.

H.Ə.Əliyev. Ölkə gənclərinin birinci respublika forumunda nitq. Müstəqilliyimiz əbədidir. İkinci kitab. Bakı, 1998.

Xəlilov S.S. Fəlsəfə: tarix və müasirlik (Fəlsəfi komparativistika). Bakı, 2006.

Xəlilov S.S. Şərqi və Qərbi. Ümumbəşəri ideala doğru. Bakı, 2004.

Zeynalov M.B. Xarici ölkələrin fəlsəfə tarixi. Dərslik. Bakı, 2008.

antropology.ru/ru/texts/alieva/modern_02.html

Алиева Ч.Э. Компаративистское наследие: европейская компаративистская философия XIX века

Богомолов А.С., Ойзерман Т.И. Основы теории историко-философского процесса. М., 1983;

Гегель Г.В.Ф. Лекции по истории философии. Кн.1.- СПб., 1993. С.63-350.

История философии. Запад – Россия – Восток. Кн. I-IV. М., 1995-1998.

Каменский З.А. История философии как наука. М., 1992 .

Колесников А.С. Философская компаративистика: Восток-Запад. Учеб. пособие. СПб., 2004.

Кулизаде З. Концептуальные проблемы исследования социокультурного развития (конец XX-начало XXI вв.). Ч. II. Баку, 2009.

Макаров М.Г. Основные особенности философских традиций как отражение специфики культур // Философия и академическая наука. СПб., 2000.

Мотрошилова Н.В. Статья “История философии” / Новая Философская Энциклопедия, т. II, с. 180-183;

Новая философская энциклопедия в 4 тт. М., 2000-2001.

Mövzu II. Qədim dövr fəlsəfəsi

Şərqlə xalqlarının fəlsəfəsi

Şərqlə fəlsəfəsi, onun səciyyəvi xüsusiyyətləri. Qərblə tədqiqatçıların Şərqlə fəlsəfəsi haqqında düşüncələri. Şərqlə fəlsəfəsində ənənəvilik və sinkretizm: fəlsəfənin, dinin və mifologiyanın vəhdəti.

Misirdə və Babilistanda fəlsəfi fikirlərin yaranması. Fəlsəfi fikrin meydana gəlməsi və inkişafının iki istiqaməti - Teoqoniya və Kosmoqoniya. Allahların meydana gəlməsi və dünyanın mənşəyi haqqında əfsanələr və rəvayətlər. Kortəbii naturalist baxışların meydana çıxması. Misir və Babilistan ədəbi abidələri "Arfaçalanın nəğməsi", "Ağanın qul ilə söhbəti" , "Həyatdan küskünün öz ruhu ilə söhbəti" və s. Şərqlə fəlsəfi fikir tarixində Misir və Babilistan müdriklərinin yeri və rolu.

Qədim Hindistanda fəlsəfi fikrin meydana gəlməsi. Fəlsəfədən əvvəlki dövr abidələrinin fəlsəfədən əvvəlki elementləri - Rig Vedanın himnləri, Upanishadların dialoqları. Veda ədəbiyyatı - Upanişadların fəlsəfi məzmunu. Upanişadlarda Brahman canlı mifoloji Allah və mücərrəd fəlsəfi başlanğıc kimi. Atman anlayışının şərhli. Brahman-atman-insanın eyniliyi konsepsiyası. Sansara, karma qanunu, mokşa, dharma təliminin şərhli. Upanişadlarda idrak problemi. İdrakın dörd səviyyəsinin təhlili.

Qədim hind fəlsəfi məktəblərinin və sutraların formalaşması dövrü – təxminən e.ə. VI – IV əsrlər. Sutralar - fəlsəfi dünyagörüşün mahiyyətini əks etdirən kəlamlar məcmusu kimi.

Ortodoks və qeyri-ortodoks fəlsəfi məktəblər. Ortodoks məktəblər:

Vedanta məktəbi. Badarayananın "Vedanta-sutra" əsəri. Mütləq Brahman nəzəriyyəsi. Bu təlimə görə Brahmanın dərkli və azadolmanın yolları.

Mimansa təlimi. Caymininin "Mimansa-sutra" əsəri. Bu təlimdə Vedalara qayıdış və azadolmanın yolları. İdrak nəzəriyyəsi.

Sankhya məktəbi. Sankhya fəlsəfəsinin dualist xarakteri. Kapılanın materialist təlimi. Teist sankhya. Sankhyanın qnoseologiyası.

Yoqa dini-fəlsəfi təlimi. Pətəncəlinin "Yoqa-sutra" əsəri. Fərdi ruhla mütləq ruhun, allahın qovuşması nəzəriyyəsi. Ruhun azad olmasında fiziki və psixoloji təmrinlərin rolu. Yoqanın daha çox yayılmış formaları.

Nyaya məktəbi. Qautama Akşapadanın "Nyaya-sutra" əsəri. Nyaya idrak və məntiqi nəticə haqqında fəlsəfi sistemdir.

Vayşəşika fəlsəfi məktəbi. Kanadanın atomizm nəzəriyyəsi. Onun "Vayşəşika-sutra" əsəri. Kanadanın və Demokritin atomist təlimləri arasında fərq. Vayşəşiklər substansiya haqqında. Vayşəşikanın idrak təlimi.

Qeyri-ortodoks məktəblər. Çaynizm. Vardhamana Mahavira çaynizmin son rəhbəri kimi. Qədim çaynist mətnləri – "Açaranqa-sutra" (e.ə. IY-Y əsrlər) və "Tattvarthadhiqamma-sutra" (təxm. b.e. II əsri). Çaynizmdə substansiya konsepsiyası. Karma haqqında təlim. Çaynizmdə idrakın təbiəti və növləri. Çaynistlərin etik təlimi.

Buddizm. Əsas buddist ədəbiyyatı: "Tripitaka". Siddihartha Qautamanın etik təlimi. Dörd nəcib həqiqət və əzablardan xilas olmaq – nirvanaya qovuşmaq haqqında təlim. Buddizm fəlsəfəsində aləm və insan problemi, dharmalar haqqında təlim. Şüurun fasiləsiz axını

konsepsiyası – yenidən doğulmaların izahı. Buddanın təlimində karma qanununun fərqli şərh – karma ümumi səbəbiyyət qanununun təzahürü kimi.

Brihaspatinin çarvaka-lokayata təlimi. Dörd maddi element - mahabhuta haqqında təlim. Lokayatlar tərəfindən axirət dünyasının, fəvqəltəbii, ilahi qüvvələrin mövcudluğunun inkarı.

Çində fəlsəfi fikrin meydana gəlməsi və inkişafı. Çunsiyu və Çjanqo (e.ə. VIII – III əsrlər) dövründə Çin cəmiyyətində dəyişikliklərin fəlsəfinin inkişafına təsiri. İlk fəlsəfi ideyalar və məktəblər. Sıma Syanın “Tarixi qeydlər kitabı” və altı məktəb haqqında məlumatı.

Konfusiçilik etik-fəlsəfi təlimi. “Lun yuy” əsərinin məzmunu. Konfusunin etik təlimində “jen” konsepsiyası. Səma iradəsinin ilahiləşdirilməsi. Konfusunin insan haqqında təlimi. Konfusi cəmiyyət haqqında. Konfusi dövlət və dövlətçilik haqqında. Konfusi məktəbinin davamçıları.

Lao-szı və onun daosizm təlimi. Dao dünyanın mənbəyi və ümumdünya qanunudur. Lao-szının “Dao de szin” kitabında iki dao haqqında təlim. Lao-szı fəlsəfəsində dialektika məsələləri. Lao-szının idrak təlimi. Daosların etik təlimi və sosial idealı. Daosizm fəlsəfəsinin davamçıları.

Moizm fəlsəfi məktəbi. Mo Dinin “ümumi məhəbbət” ideyası. Moistlərin idrak nəzəriyyəsi. Məntiqə dair fikirləri. Moizmdə primitiv dialektika ünsürləri. Moistlər tərəfindən konfusiçiliyin tənqidi.

Legizm (qanunçular) məktəbi. Erkən legizmdə üç istiqamət: Li Kuy, Şen Buxay, Şan Yanın təlimləri. Erkən legistlərin nəzəri baxışlarının Xan Fey tərəfindən inkişaf etdirilməsi. Xan Feyin fəlsəfəsində “dao” anlayışı.

Naturfəlsəfə, yaxud “in” və “yan” təlimi tərəfdarlarının məktəbi. “In” və “yan” anlayışı haqqında. Szou Yanın “beş elementin daimi dəyişməsi” nəzəriyyəsi. In və yan qüvvələrinin bütün mövcudatın əsasını təşkil etməsi ideyası.

Nominalistlər məktəbi. Nominalizmdə iki istiqamət. Xuey Şinin “eyniliyin və fərqi birləşməsi” haqqında təlimi. Qunsun Lunun “məhiyyət və hadisələrin bölünməsi” təlimi.

Xan sülaləsi dövründə (e.ə. II - b.e. II əsrləri) fəlsəfi fikrin səciyyəvi xüsusiyyətləri. Dun Çjunşunun konfusiçiliyin inkişafında rolu. Van Çunun Kainatın yaranması haqqında materialist təlimi. Dao – gerçəkliyin inkişaf qanunauyğunluğudur.

Ədəbiyyat

Bilqamış dastanı. Bakı, 1985.

Bhaqavat-qita – olduğu kimi. 1991.

Əliyev R. Din. Əxlaqa aparıcı yol. Bakı, 2005.

Xəlilov S. Şərq və Qərb. Ümumbəşəri ideala doğru. Bakı, 2004.

Şükürov A. Mifologiya. I-YI kitablar. Bakı, 1995-1996.

Şükürov A. Şərq fəlsəfəsi və filosofları. Bakı, 2005.

Zeynalov M. Fəlsəfə tarixi. Bakı, 2000.

Zeynalov M. Xarici ölkələrin fəlsəfə tarixi. Bakı, 2008.

Великие мыслители Востока. М., 1999.

Древнекитайская философия. В 2-х т. М., 1994.

Древнекитайская философия. Эпоха Хань. М., 1990.

Джей Стивенсон. Восточная философия. М., 2005.

История философии в кратком изложении. М., 1991.
История китайской философии. М., 1989.
Конфуций. Лунь юй. Изречения. М., 2007.
Лао-Цзы. Дао де-цзин. Алматы, 2004.
Мифология древнего мира. Сборник очерков (пер. с английского: древнеегипет, шумер, аккад...). СПб., 2005.
Радхакришнан С. Индийская философия. т. I-II. М., 1993.
Томпсон М. Восточная философия. М., 2002.
Упанишады. М., 1967.
Чанышев А.Н. История философии древнего мира. Учебник. М., 2005.
Чаттерджи С., Датта Д. Индийская философия. М., 1994.
Чаттопадхьяя Д. История индийской философии. М., 1966.
Ясперс К. Всемирная история философии. СПб., 2000.

Yunan-roma fəlsəfəsi

Antik fəlsəfə Avropa fikrinin ilk tarixi forması kimi, onun şərq sivilizasiyası və mədəniyyəti təməlinə yaranması. Antik fəlsəfənin dövrləşdirilməsi və ideya mənbələri. Antik mənbələr elmin və fəlsəfənin Şərq müdrikliyindən bəhrələnməsi haqqında.

Erkən Yunan Fəlsəfəsi. Qədim Yunan mədəniyyət sistemindəki fəlsəfə və filosoflar. Fəlsəfə və mifologiya. İlk Yunan müdrikləri. Erkən Yunan fəlsəfəsinin əsas problemləri və anlayışları.

Şərq və Qərb mədəniyyətlərində fəlsəfənin genezisində oxşarıqlar və paralellər. Fəlsəfənin təşəkkülünün ilkin şərtlərinin ümumiliyi. Yunan fəlsəfəsinin meydana gəlməsi, onun dini-mifoloji təsəvvürlər və Şərqin elmi-fəlsəfi bilikləri ilə varislik əlaqəsi. D.Layertli yunan fəlsəfəsinin mənşəyi haqqında.

Yunan fəlsəfəsinin inkişafının sokrataqədərki mərhələsi. Milet məktəbi, Fales, Anaksimandr, Anaksimenes, Efesli Heraklitin naturalizmi və fəlsəfi müdrikliyin yeni bir obrazı, kortəbii dialektikası. Eley məktəbi: Ksenofanlar, Parmenidlər, Zeno Eleyli, Melis. Eley məktəbinin xüsusiyyətləri. Pifaqor və pifaqorçuların idealizmi. Empedokl və Anaksaqorun təlimi. Levkipp və Demokritin atomist konsepsiyaları.

Afinada fəlsəfə e.ə. V əsr: Klazomenli Anaksaqor. Ağıl (nous) dünyanın və hər şeyin bitkin şəkli gəlməsinin səbəbi kimi. Sofistlər və sofistika. Sokrat, həyatı və əzablı ölümü, şifahi təlimi. Sokratın insan fəlsəfəsi. Platon: həyatı və araşdırmaları. Platon yaradıcılığının əsas mərhələləri. Öncəki fəlsəfi ənənənin Platon tərəfindən yenidən nəzərdən keçirilməsi və müstəqil fəlsəfi təlimin yaradılması. Platonun kosmoloji baxışları, ideyalar haqqında təlimi, dialektikası və idrak nəzəriyyəsi. Əsl Varlıq dünyası kimi əbədi "ideyaların" dərk olunan dünyası. İdeyaların iyerarxiyası. Yaxşıliq ideyası. Dəyişən şeylər dünyası. Platonun ruh və onun ölməzliyi haqqında təlimi. Fikirləri "xatırlatmaq" kimi bilik. Ruhun quruluşu. Platonun cəmiyyət, dövlət, qanunlar haqqında təlimi. Etik konsepsiya. Aristotel: həyatı və araşdırmaları. İdrak və məntiq təlimi. Aristotelin kateqoriyalar təlimi. Aristotelin ilk fəlsəfəsi ("Metafizika"). Materiya və forma, dörd səbəb haqqında təlimləri. Forma və materiya qarşıdurması və əlaqəsi. "Entelexiya" anlayışı. Aristotelin etik və sosial-fəlsəfi təlimi. Aristotelin ensiklopedik fəlsəfi sistemi. Aristotelin məntiqi, dialektikası, idrak

nəzəriyyəsi, kosmoloji baxışları, cəmiyyət haqqında təlimi və əxlaqi görüşləri. Bölmələr doktrinası. Aristotelin fəlsəfi fikrində təbiət haqqında elm.

Ellinizm və Roma dövrünün fəlsəfəsi. Yunanıstanın iqtisadi-siyasi və mədəni cəhətdən süqutu. Mistika və fəlsəfi sinkretizm dövrü. Akademik və peripatetik fəlsəfi məktəblərinin fəaliyyəti. Epikürçülük. Epikur tədqiqatında fizika və etika. Epikürün atomizmi və etik təlimi. Stoisizm. Qədim Stoya (Zenon, Klenaf, Xrissip), Orta Stoya (Panasiy, Posidoniy) və Stoisizm təliminə dəyişikliklər əlavə edilməsi. Roma Stoisizmi. Seneka və Stoisizm etikasının inkişafı. Skeptisizm (Pirron, Arkesilay, Karnead). Skeptisizmdə etikası. Yeniplatonçuluq fəlsəfi məktəbi. Plotin və onun məktəbi. Plotinin ruh haqqında (psixologiya), ağıl haqqında (noologiya) və vəhdət haqqında (genologiya) təlimi. Plotinin emanasiya nəzəriyyəsi. Yeniplatonçuluğun Afina və İsgəndəriyyə məktəblərində neoplatonik sistemin inkişafı. Platon və Aristotelin araşdırmalarına şərhlər. Antik fəlsəfənin Roma dövrü. T. L. Karın atomist təlimi təbliğ və inkişaf etdirməsi; onun fəlsəfəsində təbiətin rasionalist-determinist izahı.

Qədim dövr Şərq və Qərb fəlsəfi sistem və təlimlərinin inkişafında fərq və oxşarlıqların aşkar olunması. Müqayisənin meyarları. Şəxsi (personal) və coğrafi yanaşmalar. Qədim Şərq və Qərb fəlsəfi mədəniyyətlərində kateqoriya və anlayışların məzmun adekvatlığı problemi.

Qərb fəlsəfi-tarixi ədəbiyyatında yunan fəlsəfəsinin genezisi haqqında fərqli, zidd mülahizələr. Sokrataqədərki fəlsəfənin Şərq mənbəyi haqqında fikirlər. Yunan fəlsəfəsinin Misir mədəniyyətindən mütləq asılılığı haqqında nəzəriyyə. Hind mədəniyyətinin ali bəşəri müdrikiyin mənbəyi kimi dəyərləndirilməsi. Babilistanın dünya mədəniyyətinin beşiyi olması haqqında mülahizələr. İran-midiya dini-mifoloji və fəlsəfi təlimlərinin yunan elminə və fəlsəfəsinə təsiri məsələsi. Erkən yunan fəlsəfəsinin inkişafına Midiya maqlarının həlledici təsiri haqqında ehtimallar.

Qədim dövrdə müxtəlif mədəni ənənələrin qarşılıqlı əlaqəsi və təsiri məsələsi.

Ədəbiyyat

Aristotel. Metafizika. Bakı, 2008.

Demokratiya: Gediləsi uzun bir yol / Antologiya. İkinci nəşr. Bakı, 2002.

Gökberk M. Felsefe tarixi. İst., 1996.

Skirbekk Q., Gilye N. Fəlsəfə tarixi. Bakı, 2008.

Zeynalov M. Xarici ölkələrin fəlsəfə tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, 2008.

Аристотель. Сочинения в 4-х тт. М., 1976-1984.

Асмус В.Ф. Античная философия. М., 2000;

Асмус В.Ф. Платон. М., 1975;

Богомолов А.С. Античная философия. М., 1985.

Васильева Т.В. Афинская школа философии. М., 1984.

Гегель Г.В.Ф. Лекции по истории философии. Кн.1. СПб., 1993.

Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. М., 1979.

Доброхотов А.Л. Категория бытия в классической западноевропейской философии. М., 1986. Зубов В.П. Аристотель. М., 1963;

История философии в кратком изложении. М., 1991.
 История философии. Запад-Россия-Восток, кн.1. Философия древности и средневековья. М., 1995.
 Кессиди Ф.Х. Сократ. М., 1988;
 Лаэртский Д. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. М., 1986.
 Лосев А.Ф. История античной эстетики. Кн. 1-8. М., 1963-1994.
 Лосев А.Ф. Комментарии к диалогам Платона. М., 1990.
 Платон. Собрание сочинений в 4-х т.т. М., 1969-1971.
 Плотин. Сочинения (Плотин в русских переводах). СПб., 1995.
 Понятие парадигмы в космогонических текстах Ведической традиции и философии Платона <http://www.paradigma.ru/clause/pavlov/1.html>
 Прокл. Первоосновы теологии. Тбилиси, 1972.
 Секст Эмпирик. Сочинения в 2-х тт. М., 1975-1976.
 Сенека. Философские трактаты. СПб., 2000.
 Фрагменты ранних греческих философов, в 2-х томах. М., 1989.
 Фрагменты ранних стоиков. Т. I-II. М., 1999-2002.
 Хрестоматия по истории философии, ч.1. М., 1997.
 Чанышев А.Н. История философии древнего мира. М., 2005.
 Чанышев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. М., 1991.
 Шахнович М.М. Происхождение греческой философии и восточная традиция: проблема влияний <http://antropology.ru/ru/texts/shakhn/symp2-55.html>
 Шейнман-Топштейн С.Я. Платон и ведийская философия. М., 1978.
 Шохин В.К. Ф.И.Щербатской и его компаративистская философия. М., 1998.

Mövzu III. Orta əsrlər fəlsəfəsi: başlıca meyllər və cərəyanlar

Şərq ölkələrində fəlsəfi fikir

Hindistan. Qədim fəlsəfi ənənələrin davam etdirilməsi. Fəlsəfədən əvvəlki dövr abidələrinin fəlsəfədən əvvəlki elementləri - Rig Vedanın himnləri, Upanişadların dialoqları. Mimansa və lokayata fəlsəfi sistemlərinin inkişafı. Buddizmin mühüm fəlsəfi məktəbləri. Caynizm fəlsəfəsində qnoseologiya məsələləri. Haribhadranın "Altı fəlsəfənin toplusu" traktatı. Nyaya təlimində qnoseologiya və məntiq məsələləri. Vedanta fəlsəfi sistemində üç əsas istiqamət. Advayta-vedanta təliminin ilk sistematik şərhçisi Qaudapada və onun "Mandukya-karika" əsəri. Advayta-vedanta təlimində Şankara xətti. Şankaranın "saf monizminin" Ramanuca tərəfindən məhdudlaşdırılması. Ramanucanın vişişta-advayta-vedanta təlimi. Madhvanın dvayta-vedanta, Nimbarkanın dvayta, Vallabhanın şuddha-advayta təlimləri.

XV-XVI əsrlərdə fəlsəfi fikrin zəifləməsi, dini-idealist dünyagörüşün güclənməsi. Feodalizmə qarşı bhakti bidətçilik hərəkatı.

Çin. III-X əsrlərdə Çində fəlsəfi fikrin inkişafı. XI əsrdə Neo-Konfutsiçilik. Daosizm və buddizmin təsirinin artması. Daosizmdə materialist və idealist istiqamətlər. Buddizmin rəsmi təlimə çevrilməsi. Bodhidharmanın Çan təlimi. Xuey Nen tərəfindən Çan təliminin

təkmilləşdirilməsi. Konfusiçilik təliminin inkişaf etdirilməsi. Konfutsiçiliyin çoxəsrlik təsiri. Xan Yuy tərəfindən buddizmin və daosizmin tənqidi. Çen Xao və Çen İ qardaşlarının obyektiv idealist fəlsəfəsi. Yeni konfusiçiliyin Çju Si tərəfindən inkişaf etdirilməsi. Çju Si “Ali prinsip” və “Böyük hədd” kateqoriyaları haqqında. Çjan Szayın maddi hissəciklər haqqında təlimi. Lu Szyuyuanın və Van Şoujenin subyektiv idealizmi. Van Fuçjinin (1619-1692) materializmi, “gerçəklik” kateqoriyası. “Vahidin ikiyə bölünməsi” tezisində dialektik fikirlər. Van Fuçjinin idrak təlimi.

Yaponiya. Yapon fəlsəfəsində əsas istiqamətlər. Yapon fəlsəfi fikrinin formalaşmasına çin və hind fəlsəfəsinin təsiri. Dzen-buddizmin müstəqil təlimə çevrilməsi. Dzyodo və Dzyodo-sin buddizm məktəbləri. Tokuşava mərhələsində neokonfusiçiliyin rəsmi ideologiyaya çevrilməsi. Fudzivara Seyka və Xayasi Radzanın obyektiv idealizmi. Nakae Todzyunun subyektiv idealizmi. Yapon fəlsəfəsində materialist istiqamət. Buddizm və neokonfusiçiliyin tənqidi. İto Dzinsay, Kaybara Ekkenin materializmi. Muro Kyusonun subyektiv idealizm və mistika əleyhinə mübarizəsi.

İslam Şərqində fəlsəfənin formalaşması. Ərəb-müsəlman düşüncəsinin əsas problemləri və anlayışları. İslam dininin yayıldığı ərəfdə Yaxın və Orta Şərqdə ideoloji mühit. Bütperəstlik. Zərdüştiliklə bağlı təlimlər: manilik, məzdəkilik. Xristian təriqətləri: nestorçuluq, yəqubilik. Qədim yunan elmi və fəlsəfəsinin öyrənilməsi və yayılması. Elmi-fəlsəfi məktəblər. “Hikmət evi” məktəbinin fəaliyyəti. Ərəbdilli fəlsəfənin formalaşması, onun səciyyəvi xüsusiyyətləri. Ərəbdilli fəlsəfə ilə orta əsrlər Qərbi Avropa fəlsəfəsinin müqayisəsi. Müsəlman Şərqində fəlsəfi fikrin inkişafının əsas istiqamətləri. İslam fəlsəfəsi, yaxud əl-kəlam. Kəlamla fəlsəfə arasında fərq. Kəlamın ideya mənbələri: sifətlik, cəbərlik, qəderilik. Kəlam: fəlsəfi cəhətlər. İslam fəlsəfəsinin iki forması: mötəzililik və eşərilik. Mötəzililik məktəbinin formalaşması və əsas nümayəndələri. Mötəziliyin əsas prinsipləri, ontoloji-qnoseoloji və etik-siyasi təlimi. Eşərililiyin formalaşması. Ə.Əşərinin maddi aləmin atomist strukturu haqqında təlimi. İslam fəlsəfəsinin Əl-Qəzali tərəfindən inkişaf etdirilməsi. İsmaililik, Ərəb Aristotelizmi – fəlsəfə.

Sufilik fəlsəfəsi. Sufilikdə zühd (asketizm) və fəqirlik. İlk sufi mütəfəkkirləri. Sufizmdə özünü kamilləşdirmə yolunda mərhələlər, hallar və məqamlar. Təsəvvüfdə mötədil və ifrat istiqamətlər və onların nümayəndələri. Sufi ordenləri: sührəvərdilik, qadirilik, kübravilik, yəsəvilik, mövləvilik, məlamilik, şazilik, nəqşbəndilik və s. Sufiliyin ədəbiyyat və incəsənətə təsiri, sufi poeziyasının inkişafı.

Şərq peripatetizminin əsas xüsusiyyətləri. İlk ərəb peripatetiki Yaqub Kindi fəlsəfəsində varlığın deist izahı. Əbu Reyhan Biruninin peripatetik fəlsəfənin inkişafında rolu. Biruni təbiət və onun qanunları haqqında. Əbunəsr Fərabinin fəlsəfi yaradıcılığında iki istiqamət: orijinal əsərlər və şərhələr. Onun emanasiya nəzəriyyəsini ilk dəfə işləyib hazırlaması. Peripatetik fəlsəfənin inkişafında İbn Sinanın rolu. Varlıq və təbiət haqqında təlimi. İbn Bacca, İbn Tüfeyl və İbn Rüşdün Müsəlman Qərbində peripatetik fəlsəfənin yayılması və inkişafında rolu. İbn Rüşdün varlıq haqqında təlimi. “İkili həqiqət” nəzəriyyəsi.

“Saflıq qardaşları və vəfa munisləri” cəmiyyətinin fəlsəfi sistemi. “Saflıq qardaşları” cəmiyyətinin təbii-elmi və fəlsəfi biliklərin yayılmasında rolu. Dini fəlsəfə ilə birləşdirmək ideyaları.

İbn Xəldunun ictimai dəyişikliklər nəzəriyyəsi və fəlsəfi görüşləri.

İşraqilik fəlsəfəsi. Şihabəddin Yəhya Sühreverdinin işraq fəlsəfəsi. Mövcudatın mütləq işıqdan- İşıqlar işığından emanasiya yolu ilə vücuda gəlməsi təlimi.

Fəzlullah Nəiminin panteist təlim olan hürufiliyi təbliğ etməsi. Hürufiliyin sufilik və ismaililik təlimlərindən bəhrələnməsi. Hürufilik təliminin İmadəddin Nəsimi tərəfindən inkişaf etdirilməsi.

Qərbi Avropa ölkələrində fəlsəfi fikir

Orta əsr fəlsəfəsinin formalaşmasının sosial-tarixi konteksti.Orta əsrlərdə Qərbi Avropa ölkələrində fəlsəfənin formalaşması və əsas səciyyəvi xüsusiyyətləri. Xristianlıq fəlsəfəsinin yaranması. Aleksandriyalı Kliment və onun tərəfindən idealist antik fəlsəfənin xristianlığa xidmət etdirilməsi cəhdi. Origen və xristianlığın yeni platonçuluq və stoisizm ruhunda anlaşılması. Patristika. Avreliy Avqustin qərb patristikasının ən böyük nümayəndəsi kimi. A.Avqustinin fəlsəfi-tarixi konsepsiyası. Orta əsrlər fəlsəfəsinin inkişafına A.Avqustinin təsiri.

Sxolastika fəlsəfəsi və onun əsas inkişaf mərhələləri. Sxolastikanın ümumi səciyyəsi. Sxolastikanın əsas problemləri: allah və dünya münasibəti, bilik və inam, universaliya problemi. Erkən sxolastika. İohann Skot Eriugena və onun "Təbiətin bölünməsi haqqında" əsəri. Patristik fəlsəfə.Sxolastik fəlsəfə: XII əsrin sxolastikası. Yetkin skolastika.A.Avqustinizm və onun sxolastikanın inkişafında rolu. Gec sxolastika.

Kenterberili Anselmin ifrat rəsionalizmi və allahın mövcudluğunun ontoloji sübutu. Nominalizmin yaranması. Pyer Abelyarın mötədil nominalizmi və ifrat realizmə qarşı çıxması.

Sxolastikanın tərəqqi dövrü. XII-XIII əsrlərdə fəlsəfənin inkişafı. Yaxın Şərqlə ölkələri ilə mədəni əlaqələrin genişlənməsi. Ərəbdilli mədəniyyətin nailiyyətlərinin Qərbi Avropada nüfuzu. Brabantlı Siger və latın averroizmi. Albert fon Bolştedt və onun katolik aristotelizmi. Albertin təbii-elmi ideyaları. Tomas Akvinalının fəlsəfi təlimi. Akvinalı Fomanın əsərləri.

Son dövr sxolastikası. İohann Duns Skot və Uilyam Okkamın fəlsəfəsi. XIV əsr nominalizmində subyektiv-idealizt ənənələrin yaranması və nominalizmin gələcək tarixində onların təzahürü.

Ədəbiyyat

Şərqlə fəlsəfəsinə dair

Azərbaycan fəlsəfə tarixi, I c. Bakı, 2014.

Azərbaycan fəlsəfə tarixi, II c. Bakı, 2014.

Belyayev Y.A. Müsəlman təriqətləri. Bakı, 1990.

Xəlilov S.S. Fəlsəfə: tarix və müasirlik (Fəlsəfi komparativistika). Bakı, 2006.

Məmmədov Z. Azərbaycanda XI-XIII əsrlərdə fəlsəfi fikir. Bakı, 1978.

Məmmədov Z. Azərbaycan fəlsəfəsi tarixi. Bakı, 2006.

Məmmədov Z. Eynəlqüzat Miyanəci. Bakı, 1992.

Məmmədov Z. Bəhmənyarın fəlsəfəsi. Bakı, 1983.

Masse. İslam. Bakı, 1991.

Şeriatı Ali. Medeniyet tarihi. Ankara, 1998.

- Şərq fəlsəfəsi (IX-XII əsrlər). Bakı, 1999.
- Sührəvərdi Ş.Y. Filosofların görüşləri. Bakı, 1986.
- Sührəvərdi Ş.Y. Işıq heykəlləri. Bakı, 1989.
- Şükürov A. Şərq fəlsəfəsi və filosofları. Bakı, 2005.
- Lydia Brüll. Yapon fəlsəfəsi. İstanbul, 1997.
- Антология даосской философии. М., 1994.
- Бациева С.М. Историко-социологический трактат Ибн Хальдуна. «Мукаддима». М., 1965.
- Буддизм. Словарь. М., 1992.
- Великие мыслители Востока. М., 1999.
- Диноршоев М. Натурфилософия Ибн Сины. Душанбе, 1985.
- Древнекитайская философия. Т. 1-2. М., 1972-73.
- Ибн Рушд. Опровержение опровержения. М. 1977.
- Ибн Сина. Избранные философские произведения. М., 1980.
- Игнатенко А.А. Ибн Хальдун. М., 1980.
- Из истории общественной мысли в Японии XVII-XIX вв. М., 1991.
- Избранные произведения мыслителей стран Ближнего и Среднего Востока. М., 1961.
- Исаева Н.Б. Шанкара и индийская философия. М., 1991.
- Ислам. Энциклопедический словарь. М., 1991.
- История китайской философии. М., 1989.
- Керимов Г.М. Аль-Газали и суфизм. Баку, 1969.
- Китайская философия. Энциклопедический словарь. М., 1994.
- Кобзев А.И. Философия китайского неоконфуцианства. Восточная литература РАН. М., 2002.
- Кули-заде З.А. Закономерности развития восточной философии XIII-XVI вв. и проблема Запад-Восток. Баку, 1983.
- Лысенко В.Г., Терентьев А.А., Шохин В.К. Ранняя буддийская философия. Философия джайнизма. М., 1995.
- Мел Томпсон. Восточная философия. М., 2002.
- Радхакришнан. Индийская философия в двух томах. М., 1993.
- Смирнов А.В. Великий шейх суфизма. М., 1993.
- Степанянц М.Т. Восточная философия. М., 1997; М., 2000;
- Степанянц М.Т. Философские аспекты суфизма. М., 1987;
- Суфизм в контексте мусульманской культуры. М., 1989.
- Торчинов Е.А. Даосизм. СПб, 1993.
- Фен Юлань. Краткая история китайской философии. СП., 1998.
- Фролова Е. Л. Арабо-мусульманская философия. Средние века и современность. М., 2006.
- Фролова Е.А. История средневековой арабо-мусульманской философии. М., 1995.
- Шаймухамбетова Г.Б. Арабоязычная философия средневековья и классическая традиция. М., 1979.
- Шохин В.К. Первые философы Индии. М., 1997.

Щуцкий Ю.К. Китайская классическая «Книга перемен». М., 1993.
Ясперс Карл. Всемирная история философии. СПб., 2000.

Qərb fəlsəfəsinə dair

Gökberk M. Felsefe tarihi. İstanbul, 1996.
Skirbekk Q., Gilye N. Fəlsəfə tarixi. Bakı, 2008.
Zeynalov M. Fəlsəfə tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, 2000.
Zeynalov M. Xarici ölkələrin fəlsəfə tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, 2008.
Абеляр Петр. Теологические трактаты. М., 1995.
Августин Аврелий. Творения. Т. 1-4. СПб.-Киев, 1998.
Ансельм Кентерберийский. Сочинения. М., 1995.
Антология мировой философии. М., 1969.
Антология средневековой мысли (теология и философия европейского Средневековья): В 2-х тт. М., 2001-2002.
Гайдено В.П., Смирнов Г.А. Западноевропейская наука в средние века: общие принципы и учение о движении. М., 1989.
Звиревич В.Т. Философия древнего мира и средних веков. М., 2002.
История философии в кратком изложении. М., 1991.
Коплстон Ф.Ч. История средневековой философии. М., 1997.
Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии. Латинская патристика. М., 1979;
Мир философии в двух частях. Антология философских текстов. М., 1991.
Мировая философия. Антология философии средних веков и эпохи возрождения. М., 2001.
Практикум по истории западноевропейской философии. Античность. Средневековье. Эпоха Возрождения. М., 1997.
Соколов В.В. Европейская философия XV-XVII вв. М., 1984.
Соколов В.В. Средневековая философия. М., 2001.
Столяров А.А. Патрология и патристика. М., 2001.
Уильям Оккам. Избранное. М., 2001.
Фома Аквинский. Сочинения. М., 2002.
Фома Аквинский. Сумма против язычников. Кн. 1. Долгопрудный, 2001.
Чанышев А.Н. Курс лекций по древней и средневековой философии. М., 1991.
Штекль А. История средневековой философии. СПб., 1996.

Mövzu IV. İntibah dövrü fəlsəfəsi

İntibah humanizminin formalaşması və onun əsas istiqamətləri. İtaliya intibahın beşiyi kimi. İtaliyada humanizm. Humanizm dünyagörüşünün yaranmasında Dante Aligyerinin, F.Petrarkanın və Lorenso Vallanın rolu. İntibah dövrünün platonizmi və aristotelizmi. Reformasiya. Florensiyada Platon Akademiyasının fəaliyyətində platonizm və yeniplatonçuluq. Marsilio Fiçino və Piko della Mirandolanın fəlsəfi ideyalarının dini azad fikirliliyin inkişafında rolu.

Antisxolastik aristotelizm. Pyetro Pomponassinin təlimi.

İntibah dövrünün naturfəlsəfəsi və yeni təbiətşünaslıq. Leonardo da Vinçi. Nikolay Kopernikin heliosentrik nəzəriyyəsi. Qalileo Qalileyin astronomik kəşfləri. Təbiət fəlsəfəsi. Nikolay Kuzanskinin mistik və naturalist panteizmi. Bernardino Telezionun antik təbiət fəlsəfəsi görüşlərindən asılılığı. Cordano Brunonun sxolastika və Roma-katolik kilsəsinə qarşı mübarizəsi. Bruno fəlsəfəsinin panteist xarakteri və onun xüsusiyyətləri.

İntibah dövr fəlsəfəsinin spesifik xüsusiyyətləri, bu dövrün mədəniyyəti, incəsənəti, elmi ilə ayrılmaz vəhdəti. Mikel Anjelo, Rafael, Leonardo da Vinçi. A.Dantenin humanizmi. Nikolay Kuzanskinin elmi traktatları və fəlsəfi fikirləri. İntibah dövrünün naturfəlsəfəsi (C. Bruno, N. Kopernik). İntibah dövrünün sosial-fəlsəfi ideyaları və konsepsiyaları. N. Makiavelli. Xristian humanistləri. Erazm Rotterdamski. Tomas Mor. M. Montenin "Təcrübələr" İntibah skeptisizminin forması olaraq.

Ədəbiyyat

- Баткин Л.М. Итальянские гуманисты: стиль жизни, стиль мышления. М., 1978;
Бруно Дж. Диалоги. М., 1949;
Герметизм, магия, натурфилософия в европейской культуре 13-19 вв. М., 1999.
Горфункель А.Х. Философия эпохи Возрождения. М., 1980;
Лосев А.Ф. Эстетика Возрождения. М., 1978.
Макиавелли Н. Сочинения. М.-Л., 1934.
Монтень М. Опыты. Кн. 1-3. М., 1992.
Николай Кузанский. Сочинения. Т. 1-2. М., 1979-1980;
Соколов В.В. Европейская философия XV-XVII вв;
Соловьев Э.Ю. Время и дело Мартина Лютера // Прошлое толкует нас. М., 1991. С. 54-126.

Mövzu V. Yeni dövr

XVII-XVIII əsr Qərbi Avropa fəlsəfəsi

Yeni dövrün təbiət və elm fəlsəfəsi. Kartezianizmdə riyaziyyat, fizika və metafizika. Mexanizim və onun fəlsəfi əsaslandırılması. Yeni dövr fəlsəfəsində insan təlimi. İnsanda təbii və insanın "təbiəti" (məhiyyəti). İdrak və metod problemlərinin tədqiqi. Rəşionalizm və onun empirizmlə mübarizəsi. Yeni dövrün ictimai-elmi mühiti və fəlsəfi tərəkürünün təşəkürü. XVII əsrdə mexaniki materializm və idealizmin əsas cizgiləri.

F. Bekonun həyat yolu və araşdırmaları. Təbiət haqqında təlimi və hər şeyi əhatə edən "təbii" fəlsəfə axtarışı. F. Bekonun fəlsəfi, təbii-elmi və ictimai baxışları. F. Bekonun "elmlərin böyük bərpası" fikri. Ağılın "bütleri" haqqında təlim. F. Bekonun idrak və metod haqqında təlimi. F. Bekonun induksiya təlimi. F. Bekonun sosial-fəlsəfi və etik ideyaları. "Yeni Orqanon" əsərində təcrübi-induktiv üsulun işlənilib hazırlanması. F. Bekonun "iki həqiqət" konsepsiyasına münasibəti. F. Bekon fəlsəfənin konkret elmlərə və elmlərin

fəlsəfəyə yaxınlaşması zərurəti haqqında. F.Bekon metodologiyasının fəlsəfənin və elmin gələcək inkişafı üçün əhəmiyyəti.

R.Dekartın həyatı və araşdırmaları. R.Dekart fəlsəfənin predmeti, funksiyaları və məqsədləri haqqında. Onun "Metod haqqında mühakimə"si və rəasional metodu.R.Dekartın dualizmi. Onun materialist fizikası. Materiya və hərəkət haqqında fikirləri. Dekartın metodik şübhəsi. Kartezyen düşüncə konsepsiyası. R.Dekart fəlsəfəsindəki psixofiziki problem. R.Dekart. Dünyanın Kartezyen elmi mənzərəsi.

XVII əsrin ingilis fəlsəfəsi. Tomas Hobbson həyat yolu və əsas əsərlər. Tomas Hobbson mexaniki-metafizik materializmi. T.Hobbson induksiya və deduksiya, analiz və sintezə dair fikirləri. Onun materialist fizikası. T.Hobbson sosial-fəlsəfi konsepsiyası. "Leviafan" əsəri. Tomas Hobbson fəlsəfi və siyasi təlimi. Fəlsəfənin strukturu, predmeti və məqsədi. Utilitarist idrak konsepsiyası: "bilik yalnız gücə aparan yoldur". Məkan və zaman, bədən və onun xüsusiyyətləri, səbəb, kəmiyyət, reallıq və ehtimal haqqında təlim ilk fəlsəfə kimi. Hesablama kimi idrak. T.Hobbson insan təbiəti haqqında təlimi. T.Hobbson sosial fəlsəfəsi.

C.Lokkun maarifçilik ideyaları və fəlsəfi görüşləri. C.Lokkun empirizmi, materialist sensualizmi və onun qeyri-ardıcılığı. C.Lokkun etik və pədaqoji baxışları, dinə münasibəti.

B.Spinozanın həyat yolu və əsərləri. B. Spinozanın təbiət və substansiya haqqında təlimi. İnsan haqqında təlim.İdrak və metod haqqında təlim. B.Spinozanın sosial-fəlsəfi və siyasi fikirləri.B.Spinozanın fəlsəfi görüşləri və dinə münasibəti. B.Spinozanın "Etika" əsəri: Substansiya, atributlar və moduslar haqqında təlim. Sonlu və sonsuz moduslar. Spinoza panteizminin mahiyyəti. Onun fəlsəfəsində mexaniki determinizm prinsipləri. B.Spinozanın idrak nəzəriyyəsi, onun rəasionalizminin xüsusiyyətləri. B.Spinoza biliyin növləri haqqında.

Q.V.Leybnisin həyat yolu və əsərləri. Q.V.Leybnisin obyektiv idealizm fəlsəfəsi. Onun monadalar haqqında təlimi. Q.V.Leybnisin idrak nəzəriyyəsi, metod haqqında rəasionalist təliminin təbiət elmləri sahəsindəki kəşflərlə əlaqəsi. Q.V.Leybnisin dialektik ideyaları. Q.V.Leybnisin fəlsəfi sistemində dünya mənzərəsi və metafizika. Q.V.Leybnis fizikasının, metafizikasının, epistemologiyasının əsas prinsipləri. Q.V.Leybnisin idrak və bilik haqqında təlimi.C. Lokk empirikliyinə tənqidi və rəasionalizmin yeni izahı.

C.Berklinin subyektiv idealizm fəlsəfəsi. "Mövcud olmaq - qavranılmaq deməkdir" - tezisinin subyektiv-idealist mahiyyəti.

D.Yumun həyatı və əsərləri. D.Yumun aqnostisizmi. D.Yum insan şüurunun strukturu haqqında; ideyalar və təəssüratlar arasında münasibət məsələsi; şüurun obyektiv gerçəklikdən ayrılığı. İnsan elminin insan bilikləri sistemindəki yeri. D.Yumda səbəbiyyət anlayışının tənqidi. İnam və vərdiş. D.Yumun sosial-fəlsəfi fikirləri. Din və kilisə haqqında D.Yumun təlimi.

Ədəbiyyat:

Бэкон Ф. Сочинения в 2-х тт. М., 1978;

Гайденко П.П. Эволюция понятия науки (XVII-XVIII в.в.). М., 1987.

Гоббс Т. Сочинения в 2-х тт. М., 1989-91.

Декарт Р. Размышления о первоначальной философии. СПб., 1995.

Декарт Р. Сочинения в 2-х тт, т. I, 1989.; т. II, М., 1994;

Заиченко Г.А. Дж. Локк. М., 1988;
История философии: Запад-Россия-Восток. Книга 2.
Лейбниц Г. Сочинения в 4-х тт. М., 1983-1989;
Локк Д. Сочинения в 3-х тт. М., 1988.
Ляткер Я.А. Декарт. М., 1975;
Майоров Г.Г. Теоретическая философия Г. Лейбница. М., 1973;
Мамардашвили М. Картезианские размышления. М., 1993
Мееровский Б.В. Томас Гоббс. М., 1975;
Мотрошилова. Н.В. Философия Нового и Новейшего времени / Новая философская энциклопедия. Том IV. С. 220-223.
Нарский И.С. Давид Юм. М., 1973.
Нарский И.С. Лейбниц. М., 1972;
Нарский И.С. Локк глазами XX в.: к 350-летию со дня рождения Локка // «Философские науки», №2, 1982.
Рекомендуемая основная литература (тексты):
Соколов В.В. Спиноза. М., 1977.
Спиноза Б. Избранные произведения. В 2-х т. М., 1957.
Юм Д. Сочинения в 2-х тт.М., 1996;

XVIII əsrin Fransız Maarifçiliyi Fəlsəfəsi

Maarifçilik - Fransanın mədəni-ideoloji həyatının mühüm fenomeni kimi. Fransa maarifçiliyinin özünəməxsus cəhətləri. Maarifçilik fəlsəfəsinin ontoloji, epistemoloji, antropoloji aspektləri. Maarifçilik hərəkatının inkişafı mərhələləri, onun əsas cərəyanları və əsas nümayəndələri.

F.M.Volter /1694-1778/ - Fransız maarifçiliyinin ən böyük nümayəndəsi kimi. Teodisiyaya və providensializmə qarşı F.M.Volter.

J.J.Russo /1712-1778/ - maarifçiliyin inqidabi-demokratik ideoloqu kimi. J.J.Russo fəlsəfəsinin əsas problemi. "İctimai saziş" və xalqın suverenliyi haqqında təlim. J. J. Russo təbii və mədəni vəziyyət haqqında. "Ensiklopediya" və onun yeni bir subyektin formalaşmasında və maarifçilik ideyalarının yayılmasında rolu.

XVIII əsr fransız materializmi - Qərbi Avropa ölkələrində Yeni dövrün materialist fikrinin inkişafında mühüm mərhələ. J.O.Lametrinin /1709-1751/ "insan-maşın" konsepsiyası.

D.Didro /1713-1784/- Fransız ensiklopediyasının yaradıcısı kimi. D.Didronun təbiətə materialist baxışında dialektik ideyalar.

P.A.Holbax /1723-1789/. tərəfindən fransız materializminin müddəalarının sistemli surətdə işlənilib hazırlanması. Hərəkatın materiyanın mövcudluq forması olması haqqında P.A.Holbax təlimi. P.A.Holbax və onun "Təbiət sistemi".

K.A.Helvetsinin /1715-1771/ materialist sensualizmi. K.A.Helvetsi "Ağıl haqqında" və "İnsan haqqında" kitablarının müəllifi kimi.

Ədəbiyyat

Gökberk M. Felsefe tarihi. İst., 1996.

Zeynalov M. Fəlsəfə tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, 2000.
Zeynalov M. Xarici ölkələrin fəlsəfə tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, 2008.
Вольтер Ф. Бог и люди. Сочинения в 20-ти томах. М., 1961;
Гельвеций К.А. Сочинения в 2-х томах. М., 1973-1974;
Дидро Д. Сочинения в 2-х томах. М., 1986-1988;
История философии в кратком изложении. М., 1991.
История философии: Учебник для вузов. / Под ред. В. В. Васильева, А. А. Кротова, Д. В. Бугая — 2-е изд., испр. и доп.. — М., 2008.
Руссо Ж.Ж. Избранные сочинения в 3-х томах. М., 1961;
Французское Просвещение и революция. М., 1989.
Юшков К. Б. Краткая антология мировой философии. М., 2007.

Alman klassik fəlsəfəsi

Klassik fəlsəfənin meydana gəlməsi və inkişafı. Klassik alman fəlsəfəsinin görkəmli nümayəndələri. Avropada və Almaniyadakı XVIII əsrin ikinci yarısının və XIX əsrin birinci yarısındakı sosial-mədəni vəziyyət kontekstində Alman klassik fəlsəfəsi. Fəlsəfə və digər elmlər. Alman klassik fəlsəfəsinin yeni Avropa humanizminin yenidən düşünülməsində və zənginləşməsində rolu.

İ.Kant /1724-1804/ klassik alman fəlsəfəsinin banisi kimi İ.Kantın yaradıcılığının iki mərhələsi – «tənqidə qədərki» və «tənqid» mərhələləri. "Tənqidə qədərki" dövrdə təbiət fəlsəfi və qnoseoloji problemlərlə İ.Kantın kosmoqonik fərziyələri, kainatın əmələ gəlməsi haqqında fərziyələri. "Tənqidi" mərhələdə İ.Kant fəlsəfəsinin dualist xarakteri. İ.Kantın aqnostisizmi. Onun əsərlərində dialektika məsələləri. İ.Kantın "özündə şeylər" və "təzahürlər haqqında" təlimi. İ.Kantın təbiətşünaslıq fəlsəfəsi, metafizika, məntiq, estetika problemlərinə həsr olunan əsərləri. İ.Kantın yaradıcılığının "tənqidi" dövrü: "Təmiz idrakın tənqidi"- Avropa fəlsəfəsində yeni bir mərhələdir. "Apriori" anlayışı və onun İ.Kant tərəfindən şərh edilməsi. Transendental estetika və ya həssaslıq təlimi; məkan və zaman müşahidənin təmiz formaları kimi. Transendental analitika. Təmiz dərrakə anlayışların deduksiyası haqqında; dərrakə -idrakın spontanlığıdır; dərrakə – düşünmək bacarığıdır," anlayışlar vasitəsilə idrak". Transendental dialektika idrak haqqında təlim kimi; təmiz idrakın antitetikası; təmiz idrakın ideali. "Praktiki idrakın tənqidi". Subyektiv maksimlərə və obyektiv praktiki qanunlara bölmə, hipotetik və kateqoriyalı imperativlər; xoşbəxtlik və istəyin aşağı qabiliyyət problemləri. "Təmiz idrakın tənqidi" kontekstində azad iradə anlayışı; borc və iradənin avtonomiyası anlayışları. Leqal və (həqiqi) əxlaqi hərəkətlərin aydınlaşdırılması; Kant etikasının vacib kateqoriyası kimi "borc". "Mühakimə qabiliyyətinin tənqidi" və estetik baxış subyektinin formalaşdırılması. Təbiət anlayışı (dərrakə qanunu ilə) və azadlıq anlayışı (idrak qanunu ilə); idrak və dərrakə arasında bağ kimi mühakimə qabiliyyəti. Mühakimənin reflektiv qabiliyyətinin aprior anlayışı kimi təbiətin məqsədəuyğun yaranması; gözəlliyin analitikası; baxışın mühakiməsi estetik baxışın mühakiməsi kimi; ülviliyin analitikası; ağıllı insanın hər hansı məqsədləri müəyyənləşdirmək bacarığı kimi mədəniyyət.

İ.Fixtenin /1762-1814/ həyat yolu və əsərləri. İ.Fixtenin idealizm fəlsəfəsi. İ.Fixte sisteminin əsası kimi elmin tədqiqi. İ.Fixte, təbiət, ruh, cəmiyyət, mədəniyyət dünyasını təməl olan "Mən"dən götürməyin zəruriliyi və ehtimalı haqqında. "Mən" tezisinin subyektiv-idealizmi mahiyyəti. İ.Fixte fəlsəfəsindəki "Mən" dialektikası. Subyekt və obyektin, nəzəriyyə və praktikanın qarşılıqlı təsiri haqqında. İ.Fixtenin insan, cəmiyyət, dövlət, hüquq və əxlaq haqqında təlimi.

F.V.Y.Şelling /1775-1854/ həyat yolu və əsərləri. F.V.Y.Şelling fəlsəfəsinin inkişafının əsas mərhələləri, onun İ.Kant və İ.Fixtenin subyektiv-idealizmi ideyalarından uzaqlaşması. F.V.Y.Şellingin naturfəlsəfəsi və erkən F.V.Y.Şellingin transendental idealizminin mahiyyəti və özünəməxsusluğu. F.V.Y.Şelling tərəfindən obyektiv-idealizmi fəlsəfənin yeni nümunəsinin yaradılması. F.V.Y.Şellingin mütləq metafizikaya doğru dönüşü. "Pozitiv Fəlsəfə".(1832-1833). F.V.Y.Şellingin vəhy fəlsəfəsi. F.V.Y.Şellingin 1841-1842-ci illərdə mühazirələri. F.V.Y.Şelling fəlsəfəsinin fəlsəfənin inkişafına təsiri. Rus şellingləri.

G.V.F.Hegel /1770-1831/, onun obyektiv idealizm fəlsəfəsi. G.V.F.Hegel yaradıcılığının inkişaf mərhələləri:Ştutqart dövrü (1770-1788), Tübingen (1788-1793), Bern (1793-1796).İdealizmi dialektikanın G.V.F.Hegel tərəfindən işlənilib hazırlanması. G.V.F.Hegel fəlsəfəsində tənqidi və varlığın eyniliyi. Onun əsas fəlsəfi əsərləri. G.V.F.Hegel sisteminin strukturu. G.V.F.Hegelin tarix fəlsəfəsi, sosioloji baxışları. Fransız İnqilabı və onun G.V.F.Hegələ təsiri. İ.Kant fəlsəfəsinin və Fransız maarifçilərinin G.V.F.Hegelin fikirlərinə təsiri. G.V.F.Hegelin "İlahi Yazılar"ı. Azadlıq ideali. "Ürək dini" axtarışları. G.V.F.Hegelin müasiri olduğu fəlsəfəsinin tənqidi tədqiqatları; öz fəlsəfi sistemini yaratmaq və onun əsaslarını axtarmaq cəhdləri. "Əxlaq Sistemi" (1803) və "Yena'nın real fəlsəfəsi" (1805-1806). "Ruhun fenomenologiyası"– G.V.F.Hegel yaradıcılığının Yena dövrünün (1807) əsas əsəridir. G.V.F.Hegel Heidelbergdə professor idi (1816-1818). G.V.F.Hegel yaradıcılığının Berlin dövrü (1818-1831).G.V.F.Hegel fəlsəfəsinin sistemi və əsas prinsipləri.Məntiq elmi fəlsəfi sistemin təməli kimi. "Həqiqi fəlsəfə" təbiət fəlsəfəsi ilə ruh fəlsəfəsinin vəhdəti kimi. Məntiq tipində mütləq idealizm. Sistemlilik. Fəlsəfənin xüsusi elmiliyi kimi elmilik. Tarixilik, dialektika, teoloji xarakter. "Hər hansı hərəkətin, həyatın və reallığın prinsipi" kimi dialektika və anlayışlar dialektikası. G.V.F.Hegelin "hüquq fəlsəfəsi" kimi sosial fəlsəfəsi. Vətəndaş cəmiyyətinin və qanuni dövlətin idealları.

L.Feyerbaxın yaradıcılıq yolu.L.Feyerbaxın /1804-1872/ materialist fəlsəfəsi, onun antropoloji materializmi. L.Feyerbax fəlsəfəsinin metafizik və seyrçi xarakteri. Onun G.V.F.Hegel fəlsəfəsinə münasibəti. L.Feyerbaxın idrak nəzəriyyəsi və dinə münasibəti. L.Feyerbaxın Hegelçilik fikirlərindən G.V.F.Hegel idealizminin tənqidinə qədər.Antropologizmin fəlsəfi əsaslandırılması.Humanizm və L.Feyerbaxın antropoloji prinsipi.İnsan və Tanrı. İnsan və təbiət.Varlıq və insan həssaslığı.Sevgi etikası.L.Feyerbax fəlsəfəsindəki "Mən" və "Sən". Dinin tənqidi."Fəlsəfə və xristianlıq" əsəri.

Marksizm fəlsəfəsi. K.Marksın həyat yolu və əsərləri (1818-1883).K.Marks və F.Engelsin fəlsəfi görüşlərinin formalaşması. Marksizmin nəzəri mənbələri. K.Marksın G.V.F.Hegel fəlsəfəsinin və L.Feyerbax fəlsəfəsinin təsiri.Bu təsirdən qurtulmaq, şəxsi fəlsəfi mövqə ortaya qoymaq cəhdləri. K.Marks tərəfindən G.V.F.Hegelin dövlət

konsepsiyasının və idealist dialektikasının tənqidi. Dialektik ziddiyyətlərin təbiəti haqqında məsələnin işlənilib hazırlanması. Dialektik materializmin idrak nəzəriyyəsinin əsaslarının işlənilib hazırlanması. İnsan problemi və onun mahiyyəti, insanın mahiyyətinin özgəninkiləşdirilməsi problemi. K.Marksın ideoloji mövqesi və onun sosial fəlsəfəsi. "Kapital" və onun fəlsəfi aspektləri. İctimai münasibətlər konsepsiyası. Tarix fəlsəfəsinə formasion yanaşması. K.Marksın əmək, istehsal, mülkiyyət konsepsiyası.

S.Kyerkeqorun fəlsəfəsi. A.Şopenhauerin irrasional fəlsəfəsi. Pozitivizm. O.Kont. H.Spenser. F.Nitsşenin fəlsəfəsi. Neokantçılıq. Neohegelçilik. Həyat fəlsəfəsi. E.Hüsserlin fenomenologiyası.

Ədəbiyyat

Gökberk M. Felsefe tarihi. İst., 1996.

Hegel. Ruh fəlsəfəsi. Bakı, 2003.

Marks K., Engels F. Seçilmiş əsərləri, 3 cilddə. Bakı, 1978-1983.

Zeynalov M. Fəlsəfə tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, 2000.

Zeynalov M. Xarici ölkələrin fəlsəfə tarixi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, 2008.

Асмус В.Ф. Иммануил Кант. М., 1973;

Быкова М.Ф. Мистерии логики и тайна субъективности. М., 1996.

Гайдено П.П. Парадоксы свободы в учении Фихте М., 1990.

Гегель Г.В.Ф. Лекции по истории философии. Кн.1. СПб., 1993.

Гегель Г.В.Ф. Феноменология духа. М., 2000.

Гегель Г.В, Философия истории// Гегель Сочинения,1990, Т 8, с 19.

Гулыга А.В. Немецкая классическая философия. М., 1986.

Гулыга А.В. Шеллинг. М., 1982;

Длугач Т.Б. Иммануил Кант: от ранних произведений к "Критике чистого разума".М., 1990;

История философии в кратком изложении. М., 1991.

Кант И. Сочинения в 6-ти тт. М., 1963-66;

Лазарев В.В. Философия раннего и позднего Шеллинга. М., 1990;

Лапин Н.И. Молодой Маркс. М., 1986.

Любутин К.Н. История западноевропейской философии. М., 2002.

Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения .. Т. 1-50. М., 1955-1981;

Мотрошилова Н.В. Путь Гегеля к "Науке логики". М., 1984.

Мотрошилова Н.В. Социально-исторические корни немецкой классической философии. М., 1990.

Фейербах Л. Избранные философские произведения в 2-х тт. М., 1972.

Философия XIX—XX вв.- М., 1998. Гегель Г.В.Ф. Собрание соч. Т. 1-14. М.-Л., 1929-1958;

Фихте И.Г. Избранные сочинения. М., 1916. Т. I.;

Фихте И.Г. О назначении ученого. М., 1935;

Фихте И.Г. Сочинения. Работы 1792-1801. М., 1995;

Шеллинг Ф.В.Й. Сочинения в 2-х тт. М., 1989;

XVIII-XIX əsrlərdə Şərq ölkələrində fəlsəfə

Hindistanda, Yaxın və Uzaq Şərq ölkələrində ictimai-siyasi münasibətlərin inkişaf xüsusiyyətləri. Şərq mənəviyyatında baş verən proseslər. Əsas dini-fəlsəfi cərəyanların qarışılıqlı təsiri və inkişafı - Yaxın Şərqdə ənənəvi müsəlman ideologiyası və maarifçilik, Hindistanda və Uzaq Şərqdə buddizm, konfusiçilik, daosizm və s.

XVIII-XIX əsrlərdə Hindistanda mövcud olmuş əsas fəlsəfi sistemlər. Maarifçilik fəlsəfəsinin yaranması. Ram Mohan Ray Avropa sivilizasiyası haqqında. Onun dini-etik baxışlarına xristianlıq və islam dininin təsiri. Sosial-isləhatçılıq hərəkatının başlanması. Debendranat Taqorun dünyagörüşündə naturalist baxışların inkişafı. Seyid Əhməd xanın sosial-siyasi görüşləri. Seyid Əhməd xan islam isləhatçısı kimi. Svami Vivekanandanın dualist fəlsəfəsi, ruhun insanda Brahmanın təcəssümü olması haqqında mülahizələri. Ruhun ilkin paklığına qayıtması yolları. Onun sosial və milli ideal haqqında baxışları. Vivekananda Brahman və təbiət, təbiət və insan haqqında.

Yaponiyada XVIII əsrin əsas fəlsəfi cərəyanları: qədim konfusiçilik məktəbi, milli elm məktəbi, Sinqaku məktəbi və b. Yeni dövrdə ideologiyada hakim mövqə tutan konfusiçilik ehkamları. Yapon filosoflarının konfusiçiliyə və buddizmə qarşı çıxışları. Minaqa və Vakien dünyanın obyektivliyi, vəhdəti və dərkolunmazlığı haqqında. Kamada Rükünün materialist baxışları. Oslo Tusayın subyektiv idealist fəlsəfəsi. Sənayenin, ticarətin inkişafı və burjuva sinfinin yaranması. Meydzi inqilabı. Mikura Bayenin Avropa mədəniyyətinə münasibəti. Neokonfusi dualizminin (ruh və materiya, hadisə və mahiyyət) Bayen tərəfindən qəbul edilməsi. Onun etik, sosial baxışları. Yamaqata Banto dünyanın obyektivliyi haqqında. İn və yan kainatın inkişaf mənbəyi kimi. Onun buddizm və sintoizmə qarşı çıxışı.

XVIII-XIX əsrlərdə Çində neokonfusiçilik ideyaları. Maarifçilik ideyasının yayılması. Humanizmin təbliği. Qərbçilik və millətçilik meyilləri. Hakim neokonfusiçilik fəlsəfəsinə qarşı yaranan təlimlər. Szay Çjenin fəlsəfəsi. Ümumi qanun "dao" Szay Çjen fəlsəfəsinin əsas kateqoriyası kimi. Maarifçilik fəlsəfəsi, Juan Yuanın bu təlimin inkişafında xidmətləri. "Qədim mətnlər məktəbinin" süqutu və "Müasir mətnlər məktəbinin" yaranması. Kan Yuveyin "Dəyişikliklər" və "Böyük hədd" konsepsiyalarına münasibəti. Kan Yuvey səma qanunlarının mənbəyi haqqında.

XVIII-XIX əsrlərdə İranda ictimai-siyasi mühit və fəlsəfi təlimlər. Babizm hərəkatı. Qurani-Kərimin, şəriət qanunlarının yeni ideyalarla əvəz olunması. Bəhailiyn yeni din haqqında ideyaları. Şeyx Cəmaləddin Əfqaninin islam birliyi ideyası. Onun maarifçilik və isləhatçılıq ideyaları. İran maarifçiləri Melkum-xan Marağeyinin, Zeynalabdin Marağeyinin və Əbdürrəhman Talıbovun fəlsəfi görüşləri.

XIX əsrdə ərəb ölkələrində maarifçilik ideyalarının inkişafında islam ideologiyasının və Qərb mədəniyyətinin rolu. Rifah Rəfi əl-Taxtavi tərəfindən qərb mədəniyyətinin təbliği. Butrus əl-Bustani vətəndaş cəmiyyətində bərabərlik və demokratiya haqqında. İslam isləhatçılığında Mühəmməd Abduhun rolu.

XVIII-XIX əsrlərdə Türkiyə fəlsəfi fikrində ənənəvi və yeni cərəyanlar. Avropalaşma prosesinin genişlənməsi. Yeni osmanlılar cərəyanı. Onların maarifçilik hərəkatını müdafiə etməsi. İbrahim Şinasinin maarifçilik ideyaları və fəaliyyəti. Münif Paşanın maarifçiliyin təbliğində rolu. Namiq Kamalın islam-türk ənənələrinə üstünlük verməsi. Türkçülük,

islamçılıq və qərbçilik ideyaları. Qərbçi islahatçılarla mühafizəkar ənənəçilər arasında mübarizə.

Ədəbiyyat

- İslam düşüncəsi tarixi. IV cilt. İst., 1991.
- Əfqani C. Seçilmiş əsərləri // toplayanı və tərtib edəni Ş.Qurbanov. B., 2000.
- Əfqani C. İslam birliyi // tərc. Q.Mürşüdlü. "Fəlsəfə və sosial-siyasi elmlər" jurn., sayı 5-6, 2008.
- Göyalp Z. Türkçülüynün əsasları. B., 1991.
- Qurbanov Ş. Cəmaləddin Əfqani və türk dünyası. B., 1996.
- Mahzumi M.P. Cemaleddin Afganinin Hatıraları (tərc. A.Yerinde). İst., 2006.
- Rüstəmov Y. Türk fikir tarixi haqqında mülahizələr. Bakı, 2005.
- Şükürov A. Şərq fəlsəfəsi və filosofları. B., 2005.
- Агахи А.М. Из истории общественной и философской мысли в Иране. М., 1971.
- Бродов В.В. Индийская философия нового времени. М., 1967.
- Великие мыслители Востока. М., 1999.
- Из истории общественной мысли Японии XVII-XIX вв., М., 1990.
- История китайской философии, М., 1989.
- Исаева Н.В. Шанкара и индийская философия. М., 1991.
- Нагата Хироси. История философской мысли Японии. М., 1991.
- Рустамов Ю.И. Ислам и общественная мысль современной Турции. Баку, 1980.
- Талипов Н.А. Общественная мысль в Иране в XIX – начале XX в. М., 1991.
- Фролова Е. Л. Арабо-мусульманская философия. Средние века и современность. М., 2006.

Mövzu VI. XIX-XX əsr fəlsəfəsi

Qərb fəlsəfəsi

XX əsr fəlsəfəsinin inkişaf xüsusiyyətləri və onları müəyyən edən iqtisadi, siyasi, mədəni, elmi-nəzəri amillər. Neorealizmin və praqmatizmin təkamülü. Əsas fəlsəfi cərəyanlar – neopozitivizm, ekzistensializm və neotomizmin yaranması. Onların ümumi cəhətləri (aqnostisizm, ictimai inkişafın obyektiv qanunlarının, metafizikanın inkarı, varlıq və şüurun, fəlsəfə və mifoloji şüurun eyniləşdirilməsi və s.). Bu cərəyanları fərqləndirən xüsusiyyətlər (rasionalizm və irrasionalizm, tədqiqat sahələrinin müxtəlifliyi və s.)

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində fəlsəfədə sosial, ideya-nəzəri və nəzəri-idraki istiqamətlərin formalaşması və inkişafı. Fransız eksistensializmi: J.P.Sartr və onun əsərləri "Varlıq və heçnə"(1943), "Dialektik idrakın tənqidi"(1960;1985).Sartr tərəfindən insan azadlığı və məsuliyyətinin müxtəlif aspektləri, İ.Kantın səbəbiyyət və futurologiya kimi müxtəlif aktual məsələlərin irəli sürülməsi.

Pozitivizmin meydana gəlməsi və əsas ideya mənbələri. Pozitivizmin inkişaf mərhələləri. "İlk pozitivizm" (Sen-Simon;O.Kont;C.Mil;Q.Spenser)."İkinci pozitivizm"-

empiriokritisizm. R.Avenariusun və E.Maxanın konsepsiyaları. O. Kontun "müsbət" biliklər sistemi. Empiriokritisizm (maxizm) fəlsəfəsinin formalaşması. Məntiqi pozitivizmin yaranması.

Neopozitivistlər fəlsəfi analizdə Rassel xəttinin davamçısı kimi. Ideal dil və verifikasiya prinsipi neopozitivizm fəlsəfəsinin əsası kimi. R.Karnap "məntiqi sintaksis" yaratdığı fəlsəfənin vəzifəsi hesab etməsi. A.Ayerin ideal dil konsepsiyası. R.Karnapın semantik idealizmi, Vitqenşteynin linqvistik analizi, K.Popperin tənqidi rasionalizmi. K.Popper neopozitivizminin əsas anlayışları və xüsusiyyətləri və onun "tənqidi rasionalizmi". Falsifikasiya prinsipi.

Neopozitivizm və idrak problemləri.

Neokantçılıqda əsas istiqamətlər: fizioloji istiqamət (H.Helmholts, F.Lanqe), realist istiqamət (A.Ril, O.Külpe), psixoloji istiqamət (L.Nelson), transendental-məntiqi (H.Kohen, P.Natorp, E.Kassirer), transendental-psixoloji (V.Vindelband, H.Rikkert). Neokantçılığın Marburq məktəbi. Q.Kogen: Kantın 3 "Tənqidi"nin analizi. Q.Kogenin etik sosializmi. Neokantçılığın Frayburq(Baden)məktəbi. V.Vindelband, H.Rikkertin fəlsəfi fikirləri.

İngiltərədə və Amerikada hegelçilik(C.Sterling,F.Bredli,C.Roys).XX əsrin birinci yarısında neohegelizmin Almaniyada meydana gəlməsi. F.H.Bredlinin metafizikası. Bredlinin Absolyut haqqında təlimi. F.H.Bredlinin metafizikasında eynilik, einiyyət-identiklik kateqoriyası. G.V.F.Hegel əsərlərinə əlavə - Q.Qlokner və Q.Lassonun yeni əsərləri.P.Kroner fikir və fəlsəfənin predmeti haqqında. P.Kroner İ.Kant və G.V.F.Hegel fəlsəfəsinin araşdırıcısı kimi. Neohegelizm İtaliyada.B.Kroçe və C.Centile.

Praqmatizm, onun yaranması və inkişaf xüsusiyyətləri, formalaşmasının əsas mərhələləri. S.Pirs: "Pirs prinsipi" və "inam təhkiminin metodları".U.Ceyms:"radikal empirizm" və dini inam əsaslandırılması cəhdləri. C.Dyuyi: idrakın bibehaviorist təfsiri; instrumentalizm kimi praqmatizm.

Praqmatizm insanın dərkedilməzliyi, irrasional aləmdə onun fəaliyyətinin yalnız məqsədyönlük və faydalılıq baxımından təşkili və öyrənilməsinin zəruriliyi haqqında. Praqmatizm və elmi metod.

Ekzistensializm, onun meydana gəlməsi və ideya mənbələri haqqında. Ekzistensializmin fəlsəfi mahiyyəti. Onun başlıca anlayışları – ekzistensiya (mövcudluq) varlığın əslində "özündə varlıq" olması haqqında. İnsan şüurunu dərkədən yox, əzabkeş, təəssüflənən və ölümə düşər olan kimi başa düşməsi, varlığı şüurda olan varlıq kimi qiymətləndirməsi. İnsan mövcudluğunun sosial varlığı yaratması haqqında.

J.P.Sartrın ekzistensial ontologiyası: insan varlığının və dünyanın mövcudluğu (özündə varlıq, özü üçün varlıq). Həqiqi və qeyri-həqiqi mövcudluq problemi. J.P.Sartrın neqativ dialektikası, bu dialektikanın təsir dairəsinin – şüur, onun mənbəyinin isə özü üçün varlıq və daşıyıcısı və təcəssümünün – şüur olması haqqında. J.P.Sartrın tarixi materializmə marksizmə münasibəti. Sosial təcrübənin təhlilində J.P.Sartrın fikirləri və ekzistensial antropologiyasının birləşdirilməsi cəhdləri.

A.Kamyunun azadlıq və qiyam fəlsəfəsi. "Sizif haqqında mifi"(1942). X.Arendtin "aktiv həyat" fəlsəfəsi: fəaliyyət fenomeninin transformasiyası (əmək, istehsalat, fəallıq), totalitarizmin kütləvi tənqidi. A.Kamyunun "Qiyamçı" əsəri(1951).Q.Marselin fəlsəfi fikirləri və yaradıcılığı.

M.Haydegger və K.Yaspers alman ekzistensializminin baniləri və başlıca nümayəndələri kimi. Alman ekzistensializmi: K.Yaspersin fəlsəfəsinin əsas anlayışları. M.Haydeggerin yaradıcılığında metafizika və qermenevtika. Martin Heydegger və onun "Varlıq və Zaman"adlı əsəri(1927). M.Haydeggerin 20-30-cu illərin əsərləri. M.Haydeggerin sonrakı əsərləri. V.Heydegger fəlsəfəsinin əsas problemləri və konsepsiyaları. K.Yaspersin "mövcudluq fəlsəfəsi". Onun varlığı dərk etməni və şüuru yeni tərzdə izah etmək cəhdləri. K.Yaspers ekzistensializminin "transsendensiya" (yəni Allah) ilə ayrılmaz bağlılığı haqqında. Onun fəlsəfi sistemi (dünyada öz yerini müəyyən etmək), ruh (ekzistensial vəhy), allah (metafizika).

Neotomizm, onun ideya və nəzərəi mənbələri. İnamın biliyi üstələməsi, onun biliyi inkar etməməsi, əksinə, daha da inkişaf etdirməsi haqqında neotomizm təlimi. Neotomizm həqiqətin iki yolla – inam (mistik irrasionalizm, vəhy) və ağıl (idrak) yolu ilə dərk edilməsi haqqında.

Neotomizmin əsas xüsusiyyətləri (kilsə nəzarəti, hədsiz ehkamçılıq, dözümsüzlük, avtoritarizm). Neotomizm allahın varlığı, onun dərk edilməzliyi, ruh və materiya, materiya və forma haqqında. İdrakın üç pilləsi və onun məhdudluğu barədə neotomizm təlimi. Neotomizm insanın yaşamağının mənası və onun fəvqəl-təbii vəzifəsi.

E.Jilso və Akvinalı Fomanın təliminin yenilənməsi. J.Mariten və varlıq, əxlaq və şairlik təcrübəsi haqqında neotomist təlimi.E.Jilsonun və J.Maritenin ontologiyası və metafizikası: xristian fəlsəfi ənənələrində realizm; şüur və inamın qarşılıqlı əlaqələri. İlahi ontologiya: varlıq, mavyyəət və mövcudluq: Allah həqiqi mövcudluğun aktı kimi. Dünya,insan, Tanrı haqqında neotomist fəlsəfi konsepsiyalar və onların XX əsrin ikinci yarısında inkişafı.

Almaniyada meydana gəlmiş həyat fəlsəfəsinin sosial-tarixi, ideya-nəzəri əsasları."Həyat" anlayışı ilkin reallıq kimi. "Həyat fəlsəfəsinin" əsas xüsusiyyətləri. A.Şopenhauerin ilkin fikirlərində "Həyat fəlsəfəsi". İradə və təsəvvür kimi dünya haqqında A.Şopenhauerin təlimi.Pessimizm və şəfqət etikası. Həyat fəlsəfəsinin XX əsr fəlsəfi fikir tarixində və mədəniyyətində yeri və rolu.Almaniyada həyat fəlsəfəsinin əsas nümayəndələri: F.Nitsşe, V.Diltey, O.Şpenqler.

F.Nitsşe: həyatı və əsərləri. Deyərlərin yenidən dəyərləndirilməsi; ressentiment(paxıllıq); "Tanrının ölümü" haqqında; "əbədi qayıtma" haqqında təlim; "hakimiyyətə can atma" prinsipi.F.Nitsşe həyat fəlsəfəsinin banisi kimi. XX əsr fəlsəfəsində və mədəniyyətində onun yeri və rolu. Nitsşeanlığın tarixi haqqında. F.Nitsşenin iradə metafizikası."Fəvqəlinsan" – F.Nitsşenin mədəni-etik idealı kimi. "Zərdüşt necə danışdı" əsəri. Fəvqəlinsan haqqında ideyaların yaranması. Tarixi fəvqəlinsan. Fəvqəlinsan bioloji varlıq kimi. F.Nitsşenin əsərində fəvqəlinsanın əsas əlamətləri haqqında.

F.Nitsşenin əxlaq təlimi. Ağaların əxlaqı və qulların əxlaqı. "Hakimiyyət iradəsi" F.Nitsşe təliminin əsas prinsipi kimi. İdrak (intellekt) və affekt (instinkt) hakimiyyət iradəsinin təzahürü kimi. F.Nitsşe və müasir fəlsəfi antropologiya. F.Nitsşenin ideyalarının XX əsr fəlsəfəsinə (M.Haydegger, K.Yaspers, J.Derrid, J.Delez, R.Rorti) təsiri.

V.Dilteyin həyat fəlsəfəsi. V.Diltey yaradıcılığının ilk dövrlərində fəlsəfənin predmetinin problemləri haqqında. Fəlsəfə "ruh haqqında elmdir" dünyagörüşü və metodologiyası kimi. V.Dilteyin "Ruh haqqında elmə giriş" əsəri. "Ruh haqqında elm" və

“təbiət haqqında elm”. V.Diltey fəlsəfi germeneytikanın banisi kimi. Qermeneytika anlayışı və V.Dilteyin qermeneytik metodu. V.Dilteyin təliminin tarixi taleyi.

O.Şpenqlerin həyat fəlsəfəsi. “Avropanın qürubu” əsəri. Avropanın həyat və ruhun böhranı ideyası. O.Şpenqlər və rus fəlsəfəsi. O.Şpenqlər tarixin morfoloqiyası haqqında və onun əsas anlayışları barədə: “yaranma”, “ruh”, “tələ”, “həyat”, “dünya”. Klassik tarixi nəzəriyyənin O.Şpenqlər tərəfindən tənqidi. Sivilizasiya haqqında təlimi.

A.Berqsonun fəlsəfi baxışları. Onun fəlsəfəsində şüur dəyişkənliyi və şüur axını haqqında təlimi. A.Berqson: “həyat”, “yaradıcılıq təkamülü”, davamlılıq anlayışları. İntellekt, instinkt və intuisiya. A.Berqson şüurun ikili qabiliyyəti: ürəyə damma (intuisiya) və xarici aləmin hadisələrini dərk etmək yolu (intellekt) haqqında. A.Berqson cəmiyyət, əxlaq, din və siyasət barəsində.

Z.Freydin psixanalitik fəlsəfəsi. Psixanaliz və onun fəlsəfi məzmunu. Z.Freyd və psixanalizin yaranması. Şüur-şüurevvəlilik-şüursuzluq. “O”, “Mən” və “fövqəl Mən” və ya “ideal Mən” psixikanın yeni struktur modelinin tərəfləri kimi. Z.Freyd fəlsəfəsində “Fövqəl-Mən” anlayışı. İnsan psixikasında qeyri-iradi şüur. Neofreydizm: K.Yunq və onun kollektiv şüursuzluq və arxetip haqqında təlimi

Fenomenoloji fəlsəfənin anlayışı və formalaşması tarixi. E. Husserlin fenomenologiyası. Fəlsəfi fikir “ciddi elm” kimi. E.Husserl fenomenoloji istiqamətin banisi kimi. E.Husserl fenomenologiyasının əsas problemləri, anlayışları və prinsipləri. E.Husserlin fenomenologiyasının XX əsr fəlsəfəsinə təsiri.

M.Haydeqqerin fundamental ontologiyası. M.Haydeqqerin ilkin fəlsəfəsində fenomenoloji metoda qayıdış. M.Haydeqqer yaradıcılığında metafizika, texnika və poetik fəlsəfənin tənqidi. Avropa nihilizminin, antihumanizmin mahiyyəti.

Şərq fəlsəfəsi

XX əsr hind fəlsəfəsinin inkişaf xüsusiyyətləri. Hind fəlsəfəsinin inkişafında “ideoloji vaakumun” əmələ gəlməsi və mənəvi ənənələrin rolu. Dev Atmanın naturfəlsəfəsi. Dev Atmanın qnoseoloji baxışları.

A.Qhoşun həyat və fəaliyyəti. Onun fəlsəfi sisteminin xüsusiyyətləri. Brahman (mütləq) varlığın aşkar və qeyri-aşkar tərəflərinin birliyidir. A.Qhoşuna görə şəxs (indivud) cəmiyyətin əsasıdır. A.Qhoş “cəmiyyətin ideal qanunu haqqında. “İlahi həyat” əsərində dünyanın təkamülü haqqında. Tarixin dərkedilməsinin mənası haqqında.

M.İqbalın xudi fəlsəfəsi. M.İqbal islamın modernləşməsi haqqında. Fəlsəfə, din və elmin bərabərliyi haqqında. Özünüdərk etmənin yolları haqqında. Məhəmməd İqbal ontologiyasının atomistik təlimini.

Sarvepalli Radxakrişnanın “əbədi din” fəlsəfəsində humanist meyillər. Dinin insan cəmiyyətinin birləşdirilməsində rolu. Din və ateizm.

R.Taqorun əxlaqi və sosial – siyasi ideyaları. R.Taqorun ilkin reallıq ideyası. R.Taqorun estetik görüşlərində subyektivizm və obyektivizm arasında tərəddüd etməsi.

Moxandac Keramçanda Qandi və qandizm hərəkatı. Din və əxlaq.

XX əsr Çin fəlsəfəsinin səciyyəvi xüsusiyyətləri. Xu Şinin fəlsəfi baxışları. Xu Şinin yaradıcılığında pragmatizm və pozitivizm təbliği. Ənənəvi dəyərlərin tənqidi. Materializm və idealizmin Şərq və Qərb dünyagörüşləri prizmasından təhlili. Xu Şinin ictimai –siyasi görüşləri. Xu Şinin “şəxsiyyətin azadlıq şüarı. “Çinin beş düşməni” haqqında mühakiməsi.

Xu Şinin dünyagörüşünün iki fəlsəfi konsepsiya – Qekslinin aqnostisizmi və Dyuinin praqmatizmi əsasında formalaşması. Xu Şinin praqmatik şərhində konfusiçilik və marksizmin tənqidi.

Fen Yu Lanın yeni konfusiçilik nəzəriyyəsi. Bu nəzəriyyəyə daosizm, buddizm və qərb cərəyanlarının (pozitivizmin) təsiri. Fen Yu Lanın dörd prinsipi. Fen Yu Lan şərq və qərb fəlsəfəsinin qovuşmasının zəruriliyi haqqında.

Xe Linin “Çin və Qərb mədəniyyətlərinin sintezi” nəzəriyyəsi. Din və cəmiyyət. Inam və bilik. Inamın növləri haqqında. Çin mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi yolları.

Iran ictimai fikrinin inkişaf xüsusiyyətləri. Təbatəbainin fəlsəfi görüşləri. Onun Allahın varlığı müddəası. Təbatəbai transendent fəlsəfəsinə yaradan Molla Şədrəddin Şirazinin davamçı kimi. Təbatəbainin realizmi.

Əli Şəriətinin fəlsəfi baxışları. Əli Şəriətinin islam insanı konsepsiyası. Islam antropologiyasının şərhində Əli Şəriətinin “Allahın ruhu + üfunətli gil = insan” formulu.

Seyid Hüseyin Nəsrin fəlsəfi baxışları.

XX əsr Türkiyədə ictimai fikir, elm və mədəniyyətin inkişafı. Türkiyədə fəlsəfi fikrin əsas səciyyəvi xüsusiyyətləri.

Ziya Göyalpın yaradıcılığı. İctimai-siyasi görüşləri. Z.Göyalpın pantürkizmi. Marksizmin tənqidi. E. Dürkheymin onun yaradıcılığına təsiri.

Yaponiyada fəlsəfi ənənlərin inkişafı. Kioto məktəbi. Nisida Kitaronun fəlsəfi baxışları. T.Xadzimenin fəlsəfi baxışları. Xadzimenin “mütləq dialektikası”. Tarixi inkişaf haqqında təlimi.

Koyama İvaonun “dünya tarixi fəlsəfəsi”. “Ümumi dirçəliş dairəsi haqqında” təlimi. “Dünya tarixi” konsepsiyasının müəllifi Kosaka Masaaki insan və təbiət, təbiət və cəmiyyət münasibətlərini haqqında. Sudzuki Torunun buddizm, marksizm, ekzistensializm cərəyanlarını birləşdirmək cəhdi.

Miyake Sesurey Lao–sının daosizmini və Çjuan–sının dünyagörüşünü A.Şopenhauerin fəlsəfəsi ilə birləşdirmək cəhdi. Xadzimenin Yaponiyaya neokantçılıq ruhunu, Tanaka Odonun Ceymsin praqmatizmini və Dyuinin instrumentalizm ideyalarını yayması cəhdi.

Yaponiyada ekzistensial fəlsəfənin sosial və ideya-fəlsəfi kökləri. Sartrın ekzistensializminin yapon filosofları tərəfindən tədqiqi.

Ərəb ölkələrində islam islahatçılıq hərəkatı. M. Abduh və Rəşid Rizanın islamı müasirləşdirmək cəhdləri. Abdonun dünyagörüşünə C.Əfqaninin təsiri. Abdonun “vəhdət əl-vücuda” - panteist doktrinası.

Əmin ər-Reyhani din və əxlaq haqqında. M.Nüaymənin din fəlsəfəsində “özünü təkmilləşdirmə” ideyası. M.Nüaymənin “Mirdadın kitabı” əsəri. M.Nüaymə təsəvvüf fəlsəfəsindəki hal və məqamlar haqqında konsepsiyaları.

C.X.Cübranın fəlsəfi baxışları. C.X.Cübranın sosial-siyasi görüşləri.

Ədəbiyyat

Qərb fəlsəfəsinə dair

Ismayılov F. XX əsr Qərb fəlsəfəsi tarixi. I cild. B., 1999.

- Ismayılov F. XX əsr Qərb fəlsəfəsi tarixi. II cild. B., 2000.
- Ismayılov F. Müasir Qərb fəlsəfəsi. B., 1991.
- Автономова Н.С. Рассудок, разум, рациональность. М., 1970.
- Бергсон А. Творческая эволюция. М., 1998;
- Богомолов А.С. Буржуазная философия США XX в. М., 1974;
- Вдовина И.С. Французский персонализм. М., 1990.
- Витгенштейн Л. Философские работы. Ч. I-II. М., 1994.
- Грузенберг С. Артур Шопенгауэр: личность, мышление и миропонимание. СПб., 1912..
- Грязнов А.Ф. Эволюция философских взглядов Л. Витгенштейна. М., 1985;
- Губман Б.Л. Кризис современного неотомизма. Критика неотомистской концепции Ж. Маритена. М., 1983.
- Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология (главы из книги) // Вопросы философии, 1992, 7.
- Деррида Ж. Письмо японскому другу / Вопросы философии, 1992, № 4;
- Дополнительная литература:
- Жильсон Э. Философия и теология. М., 1995;
- Зотов А.Ф. Современная западная философия. М., 2002.
- Избр. труды Карен Хорни и Эриха Фромма. М., 1995.
- История философии: Запад-Россия-Восток. Кн. четвертая: философия 20 в. М., 1999.
- Кант и кантианцы. М., 1978.
- Маньковская Н.Б. Париж со змеями. Введение в эстетику постмодернизма. М., 1995.
- Мельвиль Ю.К. Чарльз Пирс и прагматизм. М., 1968;
- Михайлов Ал.В. Мартин Хайдеггер: человек в мире. М., 1990.
- Молчанов В.И. Время и сознание. Критика феноменологической философии. М., 1988.
- Мотрошилова Н.В. Гуссерль и Кант: проблема "трансцендентальной философии" // Философия Канта и современность. М., 1974.
- Ницше Ф. Сочинения: В 2-х тт. М., 1990.
- Плотников Н.С. Жизнь и история. Философская программа Вильгельма Дильтея. М., 2000;
- Рекомендуемая основная литература:
- Рикер П. Герменевтика. Этика. Политика. М., 1995;
- Сартр Ж.-П. Избранные произведения. М., 1992;
- Свасьян К.А. Эстетическая сущность интуитивной философии Бергсона;
- Тавризян Г.М. О. Шпенглер, Й. Хейзинга. Две концепции культуры. М., 1989.
- Тавризян Г.М. Проблема человека во французском экзистенциализме. М., 1977.
- Философия XX века. М., 1999.
- Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. М., 1992.
- Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. М., 1977.
- Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. М., 1995;
- Хайдеггер М. Время и бытие. М., 1993;

Шопенгауэр А. Сочинения в 2-х тт. М., 1992.
Шпенглер О. Закат Европы. Т. 1-2. М., 1993-1998.
Юнг К.Г. Архетип и символ. М., 1991.
Ясперс К. Смысл и назначение истории. М., 1991.

Şərq fəlsəfəsinə dair

Bünyadzadə K. İslam fəlsəfəsi: tarix və müasirlik. Bakı, Çaçıoğlu, 2010.
Göyalp Z. Türkşülüyün əsasları. B., 1991.
Xəlilov S. Şərq və Qərb. İdeala doğru. B., 2005.
Xəlilov S. Şərq ruhunun Qərb həyatı. B., 2009.
İmanquliyeva A. Yeni ərəb ədəbiyyatı korifeyləri.
İslam düşüncəsi tarixi. IV cilt. İst.1991.
Rüstəmov Y. Türk fikir tarixi haqqında mülahizələr. Bakı, 2005.
Schimmel A. Peyğamberane şair ve filozof Muhammed İkbāl. Ankara, 1990.
Şükürov A. Şərq fəlsəfəsi və filosofları. B., 2005.
Бродов В.В. Индийская философия нового времени. М., 1967.
Великие мыслители Востока. М., 1999.
Из истории общественной мысли в Японии XVII-XVIII вв. М., 1990.
Исаева Н.Б. Шанкара и индийская философия. М., 1991.
История китайской философии. М., 1989.
Кириллина С.А. Ислам в общественной жизни Египта (вторая половина XIX – начало XX в.). М., 1989.
Кляшторина В.Б. Иран 60-80-х гг. От культурного плюрализма к исламу. М., 1990.
Кулиева С. Шейх философов Абдуррахман Бадави и проблемы истории философии. Б., 2003.
Малушков В.Г., Хромова К.А. Поиски путей реформации в Исламе: опыт Ирана. М., 1991.
Нагата Хироси. История философской мысли Японии. М., 1991.
Рустамов Ю.И. Ислам и общественная мысль современной Турции. Баку, 1980.
Фролова Е. Л. Арабо-мусульманская философия. Средние века и современность. М., 2006.

Müasir fəlsəfi məktəblər və təlimlər

Marburq məktəbi (G.Kohen, E.Kassirer, P.Natorp). Marburq məktəbinin nümayəndələrinin Kant irsinə münasibəti. G.Kohenin idrakı məntiqiləşdirmək cəhdi. P.Natorpun əsas ideyalarının analizi. E.Kassirerin "Simvolik formalarının fəlsəfəsi". E.Kassirerin neokantçıların "fəlsəfənin metodolojişdirilməsi" proqramına münasibəti. E.Kassirerin ontoloji baxışları. İdrakın predmeti haqqında.

Baden (Freyburq) məktəbi (V.Vindelband, H.Rikkert). Fəlsəfənin predmeti haqqında. Baden məktəbinin qnoseologiyası. V.Vindelband fəlsəfəsində "dəyər" anlayışı. H.Rikkert "dəyər" i ontolojişdirməsi cəhdi. H.Rikkert idrakın predmeti haqqında.

Frankfurt məktəbi: siyasi-iqtisadi tənqiddən instrumental şüurun tənqidinə qədər. T.Adorno və M.Horkhaymerin “Maarifçilik dialektikası”: hakimiyyət prinsipi, mədəni sənaye, maarifçilik ideologiyası. T.Adornonun “neqativ dialektikası”. Dialektika estetika kimi.

E.Frommun psixoanalitik sosiologiyasında müstəqillik konsepsiyası: sosial xasiyyət, humanizm, məhəbbət prinsipi, azadlıqdan çəkinmə. E.Frommun və K.Xorninin görüşləri.Q.Markuzenin tənqidi nəzəriyyəsi: bir biçimli insan, “Böyük İmtina” nəzəriyyəsi.

Analitik fəlsəfə. Analitik fəlsəfənin istiqamətlərinin ümumi xarakteristikası və əsas xüsusiyyətləri. Analitik fəlsəfənin meydana gəlməsi və neopozitivist dövrdə inkişafı. Q.Freqin məntiqi-semantik proqramı: məna - əhəmiyyət – rəy. B.Rasselin məntiqi atomizmi: empirizm, idrak nəzəriyyəsində məntiq. B.Rassel filosof və ictimai xadim kimi. C.Murun neorealist təlimində tənqidi faktlar: “sağlam fikir fəlsəfəsi” və etik mühakimələrin analizi. L. Vitqenşteynin məntiqi pozitivizmi: dilin əsas və metafizik problemlərin tənqidi. L. Vitqenşteynin “Fəlsəfi tədqiqatla”nda dil oyunları və mənası nəzəriyyəsi. R.Karnapın dil haqqında təlimi. R.Karnapın, Q.Raylın,C.Ostinin görüşlərində fəlsəfə elmin məntiqi kimi.

Müasir analitik fəlsəfənin əsas inkişaf xüsusiyyətləri. P.Strosonun “Deskriptiv metafizikası”. Q.Qudmenin “Dünyanı yaratma yolları”: məntiqi platonizmin tənqidi. K.Hempelın “Funksional analizinin məntiqi”. E.Nagelin naturalizmi.

Postpozitivizm müasir fəlsəfi elm kimi. Postpozitivizmin fərqli xüsusiyyətləri. K.Popperin tənqidi rəşionalizmi: demarkasiya problemi və elmdə falsifikasiya, “üç dünya” nəzəriyyəsi. T.Kunun fəlsəfi elminin tarixi-təkamül nəzəriyyəsi: paradıqmaların elmi təkamülü və mövcudluğu. İ.Lakatosun elmi-tədqiqat metodologiyası proqramı. P.Feyerabendin epistemoloji anarxizmi. L.Laudanın tədqiqat metodları.

Strukturalizm paradıqması və poststrukturalizm. Struktur yanaşmanın əsasları və prinsipləri. K.Levi-Strossun antropoloji strukturalizmi. R.Bartın semiotik strukturalizmi. Sosiologika və müasir “mifologiya”. “Telkelizm” hərəkatı: mövzu və tarix. J.Lakanın psixoanalitik strukturalizmi: dil dərkolunmaz sfera kimi, dərkolunmaz Başqası kimi, real – xəyali – simvolik. M.Fukonun biliyin və subyektin arxeologiyası: “söz və şey”lərin əlaqələri epistemoloji struktur kimi.V.Fuko və “loqosentrizmin” tənqidi. U.Ekonun strukturaloji semiologiyası. Strukturalizm və postmodernist fəlsəfə.

Neostrukturalizmin meydana gəlməsi şərtləri. Poststrukturalizmin əsas ideyaları, prinsipləri və istiqamətləri. J.Delezin və F.Qvattarın şizoanalizi. Y.Kristevin semanalizinin prinsipləri.

Postmodernizm istiqaməti. Fəlsəfədə “postmodern” anlayışı. Əsas prinsipləri: antisistemətiklik, dekonstruktivlik, (sitat gətirmə, kollaj). Postmodern ideologiyasının fəlsəfi şərtləri (J.Batay, P.Klossovski): insan və şüur, (“iqra sinqulyarності”), hakimiyyət və maddilik. P.Sloterdaykın ədəbsiz ağıln tənqidi: biliyin, maarifçiliyin, subyektin tənqidi. F.Liotarın postmodernist vəziyyət və diskursivlik konsepsiyası. (Narrasiya və metanarrasiya, leqitimasıya), sosial praqmatika. M.Blanşonun hakimiyyət uğrunda semiotik əzm: hakimiyyət və qeyri-hakimiyyət.

J.Delez fəlsəfəsinin postmodernist konsepsiyaları. J.Bodriyarın simulyasiya və aldanma konsepsiyası. J.Derridanın dekonstruktivizmi: nüvə metafizikasının tənqidi. X.Yonasın “Məsuliyyət etikası”.

Neomarksizm və postmarksizm. Klassik marksizmə transformasiya. Neomarksizmin yaranması. D.Lukaçın ictimai varlıq ontologiyası. A.Qramşın “Kulturoloji” marksizmi.

“Ənənəvi” və “orqanik ziyalılar” prinsipi. Sosial-tarixi blok anlayışı.”Orqanik” ideologiya, “kollektiv intellekt”.

Fəlsəfi antropologiya. Fəlsəfi antropologiyanın meydana gəlməsinin ideya şərtləri: romantizm, həyat fəlsəfəsi, fenomenologiya. M.Şelerin fəlsəfi antropologiyası: ruhun fenomenoloji analizi və psixofiziki dualizm nəzəriyyəsinin tənqidi. Dəyər sistemi və “maddi aprioriyalar”. Məhəbbət metafizikası və onun təzahür formaları. Materialist etika, aksiologiya və praksiologiya. Mədəniyyətin sosiologiyası və insan əxlaqı. A.Helenin fəlsəfəsində insan anlayışı canlı varlıq kimi. İnsan “naqis” varlıq kimi. İnsanın fəal təbiəti və mədəniyyətin formalaşması. Plüralist etika: Q.Plesnerin təlimində antropologiyanın kosmologiləşdirilməsi. Əsas antropoloji qanunlar. Hermenevtika fəlsəfəsi. Müasir hermenevtika fəlsəfəsinin əsas xüsusiyyətləri. Hermenevtika fəlsəfəsində iki ənənə: rekonstruktiv və integrativ.

X.Q.Qadamerin hermenevtik ontologiyası: incəsənət əsərlərinin fenomenoloji təbiəti və onun oyun halında mövcudluğu. Hermenevtik təcrübənin əsas cəhətləri və ənənələri. Dil anlamının universal vasitəsi kimi.

Hermenevtikanın inkişafının müasir ənənələri. P.Rikerin simvolun ekzistensialist – fenomenoloji hermenevtikası.

Kommunikativ idrak fəlsəfəsi və “diskurs etikas” (O.Appel, Y.Xabermas). C.Roulsun “Ədalət nəzəriyyəsi.”

Ədəbiyyat

Ismayılov F. XX əsr Qərb fəlsəfəsi tarixi. I cild. B., 1999.

Ismayılov F. XX əsr Qərb fəlsəfəsi tarixi. II cild. B., 2000.

Ismayılov F. Müasir Qərb fəlsəfəsi. B., 1991.

Автономова Н.С. Рассудок, разум, рациональность. М., 1970.

Бергсон А. Творческая эволюция. М., 1998;

Богомолов А.С. Буржуазная философия США XX в. М., 1974;

Витгенштейн Л. Философские работы. Ч. I-II. М., 1994.

Грузенберг С. Артур Шопенгауэр: личность, мышление и миропонимание. СПб., 1912.

Грязнов А.Ф. Эволюция философских взглядов Л. Витгенштейна. М., 1985;

Губин В.Д., Некрасова Е.Н. Философская антропология. СПб., 2000.

Губман Б.Л. Кризис современного неотомизма. Критика неотомистской концепции Ж. Маритена. М., 1983.

Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология (главы из книги) // Вопросы философии, 1992, 7.

Деррида Ж. Письмо японскому другу / Вопросы философии, 1992, № 4;

Дополнительная литература:

Жильсон Э. Философия и теология. М., 1995;

Зотов А.Ф. Современная западная философия. М., 2002.

Избр. труды Карен Хорни и Эриха Фромма. М., 1995.

Ильин И.П. Постмодернизм от истоков до конца столетия: эволюция научного мифа. М., 1998.

Ильин И.П. Постструктурализм. Деконструктивизм. Постмодернизм. М., 1996.

История философии: Учебник для вузов. / Под ред. В. В. Васильева, А. А. Кротова, Д. В. Бугая — 2-е изд., испр. и доп...М., 2008.

Кант и кантианцы. М., 1978.

Маньковская Н.Б. Париж со змеями. Введение в эстетику постмодернизма. М., 1995.

Мельвиль Ю.К. Чарльз Пирс и прагматизм. М., 1968;

Михайлов Ал.В. Мартин Хайдеггер: человек в мире. М., 1990.

Молчанов В.И. Время и сознание. Критика феноменологической философии. М., 1988.

Мотрошилова Н.В. Гуссерль и Кант: проблема “трансцендентальной философии” // Философия Канта и современность. М., 1974.

Ницше Ф. Сочинения: В 2-х тт. М., 1990.

Плотников Н.С. Жизнь и история. Философская программа Вильгельма Дильтея. М., 2000;

Рикер П. Герменевтика. Этика. Политика. М., 1995;

Сартр Ж.-П. Избранные произведения. М., 1992;

Свасьян К.А. Эстетическая сущность интуитивной философии Бергсона;

Социальная философия Франкфуртской школы. М., 1978.

Тавризян Г.М. О. Шпенглер, Й. Хейзинга. Две концепции культуры. М., 1989.

Тавризян Г.М. Проблема человека во французском экзистенциализме. М., 1977.

Философия XX века. М., 1999.

Философия эпохи постмодерна. М., 1996.

Фрейд З. Психоанализ. Религия. Культура. М., 1992.

Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук. М., 1977.

Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. М., 1995;

Хайдеггер М. Время и бытие. М., 1993;

Шопенгауэр А. Сочинения в 2-х тт. М., 1992.

Шпенглер О. Закат Европы. Т. 1-2. М., 1993-1998.

Юнг К.Г. Архетип и символ. М., 1991.

Юшков К. Б. Краткая антология мировой философии. М., 2007.

Ясперс К. Смысл и назначение истории. М., 1991.

Mövzu VII. Azərbaycan fəlsəfəsi tarixi

Azərbaycanda dini-mifoloji, fəlsəfi və təbii-elmi baxışların yaranması. Kosmoqonik və kosmoloji təsəvvürlər. Dualist baxışların, əksliklər ideyasının yaranması prosesi. Ümumtürk dünyasının mifoloji təfəkkürünün mühüm abidələri: «Bilqamis haqqında dastan», Orxan-Yenisey abidələri.

Zərdüştilik təliminin yaranması. Zərdüştiliyin dini-fəlsəfi, sosial-etik baxışlar sistemi. Təkallahlılığın təbliği, xeyirlə şərin əbədi mübarizəsi ideyası. Zərdüştilik etikasının əsas prinsipləri: xeyirxah fikir, xeyirxah söz və xeyirxah əməl. Mağların atomistik təlimi.

Zərdüştiliyin müqəddəs kitablar külliyyatı olan «Avesta»nın dini-mifoloji və fəlsəfi məzmunu. Bizə qədər çatmış «Avesta» kitabları – «Yəsnalar», «Vispərəd», «Vendidad», «Yəşt».

Zərdüştilik zəminində meydana gələn dini-fəlsəfi təlimlər və onların ölkəmizdə ictimai fikrə təsiri. Zərvanilik – zərdüştiliyin fəlsəfi təkamülünün qanunauyğun nəticəsi kimi. Zərvaniliyin dini-fəlsəfi baxışlar sistemi. Zərdüştilik, buddizm və xristianlıq təlimlərini birləşdirməyə çalışan Maninin universal dini-fəlsəfi təlim yaratmaq cəhdi. Manilikdə dualizm prinsipi, işıq və qaranlığın bir-birinə qarışması ideyası. Məzdəkilik sosial bərabərsizliyə və ədalətsizliyə qarşı çevrilmiş dini-fəlsəfi təlimdir. Məzdəkiliyin fəlsəfi-etik prinsipləri.

Erkən orta əsrlərdə Atropatena və Qafqaz Albaniyası əhalisinin etnik tərkibi, dini-fəlsəfi görüşləri. Qafqaz Albaniyasında xristianlığın yayılması. Bidətçi nestorçuluq və yəqubiliyin ilahi ilə insanın birliyi məsələsində zidd mövqe tutmaları. Pavlikan bidətçiliyi, Pavlikanların təlimində manilik ünsürləri, islama və zərdüştiliyə münasibət.

Ədəbiyyat

Avesta. Birinci kitab. Bakı, 1995.

Məmmədov Z.C. Azərbaycan fəlsəfəsi tarixi. Bakı, Şərq-Qərb, 2006.

Azərbaycan fəlsəfə tarixi. I c., B., 2014.

VII-XII əsrlərdə Azərbaycan fəlsəfi fikri

Azərbaycanda islam dininin yayılması. Xürrəmilik təliminin ideya mənbələri: zərdüştilik, manilik, məzdəkilik. Xürrəmiliyin fəlsəfi-etik baxışlar sistemi.

İslam xilafətində ictimai-siyasi və elmi-fəlsəfi fikrin inkişafı kontekstində Azərbaycan elminin və ideoloji düşüncəsinin yüksəlişi. İslamda yaranan cərəyanların və dini-fəlsəfi təlimlərin Azərbaycanda yayılması. Mənbələrdə azərbaycanlı sünni fəqihlər-hüquqşünaslar haqqında məlumatlar. Şiəliyin xaricilik və ismailik qollarının Azərbaycanda davamçıları. Mənbələrdə IX-X əsrlərdə yaşamış azərbaycanlı sufilər haqqında məlumatlar. İslam fəlsəfəsinin müxalif qolu mütəzililiyin VIII əsrdən etibarən Azərbaycanda yayılması. Burada elmi-fəlsəfi fikrin, təbiət elmlərinin inkişafı. "Saflıq qardaşarı" cəmiyyətinin Azərbaycanla bağlılığı.

"Kitabi-Dədə-Qorqud" dastanlarının xalqımızın bədii-fəlsəfi təfəkkürünün formalaşmasında və inkişafında rolu.

XI-XII əsrlərdə Azərbaycanda mövcud olmuş fəlsəfi sistemlər. İslam fəlsəfəsinin azərbaycanlı fəqih-mütəkəllimlər tərəfindən təbliği və araşdırılması. Sufilik və əxilik. Sufiliyin mətədil istiqamətinə mənsub mütəfəkkirlər: Əbunəcib Sühreverdinin /1097-1168/ əsas əsərləri və təlimi. Mötədil sufiliyin inkişafında Əbuhəfs Sühreverdinin /1145-1234/ xidmətləri. Onun yaradıcılığının mötədil sufizmi öyrənmək üçün əhəmiyyəti. Sufiliyin ifrat qolunun ilk nümayəndələrindən Məhəmməd Bakuvinin /948-1058/ yaradıcılığı və fəaliyyəti. Azərbaycan filosofu Eynəlqüzat Miyanəci /1099-1131/ sufiliyin panteist sisteminin yaradıcısıdır. Onun təlimində sufi panteist ideyaları ilə elmi-təbii biliklərin birləşdirilməsi. Azərbaycanda elmi fəlsəfənin, məntiq və təbiət elmlərinin inkişaf etdirilməsi. Əbülhəsən Bəhmənyarın /993-1066/ Şərq peripatetizmi tarixində tutduğu mövqe. Ə.Bəhmənyarın yaradıcılığında "Təhsil" əsəri. Ə.Bəhmənyarın fəlsəfi görüşləri. Onun Aristotel fəlsəfəsini yaradıcılıqla inkişaf etdirməsi. Peripatetik fəlsəfənin digər davamçıları. Azərbaycan filosofu Şihabəddin Sühreverdinin yeni elmi-fəlsəfi təlimi -

işraqlıq, onun qədim Şərq və antik yunan fəlsəfəsi, eləcə də digər fəlsəfi təlimlərlə oxşar və fərqli cəhətləri.

Azərbaycanda fəlsəfi poeziyanın yaranması və inkişafı. Onun görkəmli nümayəndəsi Nizami Gəncəvinin /1141-1209/ allah, mövcudat və insan haqqında fəlsəfi görüşləri.

Ədəbiyyat

Azərbaycan fəlsəfə tarixi. I c., B., 2014.

Məmmədov Z.C. Azərbaycan XI-XIII əsrlərdə fəlsəfi fikir. B., 1978.

Məmmədov Z.C. Bəhmənyarın fəlsəfəsi, B.1983.

Məmmədov Z.C. Eynəlqüzat Miyanəçi, B.1992.

Məmmədov Z.C. Azərbaycan fəlsəfəsi tarixi. Bakı, Şərq-Qərb, 2006.

Sührəverdi Ş.Y. İşıq heykəlləri. B., 1989.

Şərq fəlsəfəsi (IX-XII əsrlər). B., 1999.

XIII-XVIII əsrlərdə Azərbaycan fəlsəfi fikrinin inkişafı

Bu dövrdə Azərbaycanda dağıdıcı müharibələrə, yadellilərin basqınlarına, gərgin ictimai-siyasi vəziyyətə baxmayaraq elmin, mədəniyyətin və fəlsəfinin inkişafı. Marağa rəsədxanası və onun təbiətşünas alimlərin böyük bir nəslinin yetişməsində rolu. Elmi və dini-fəlsəfi təlimlərin yayılması və inkişaf etdirilməsi. Sufi təriqətlərinin fəaliyyətinin genişlənməsi. Sufi panteist fəlsəfəsinin Mahmud Şəbüstəri /1287-1320/ tərəfindən inkişaf etdirilməsi. Filosofun varlıq və idrak haqqında orijinal fikirləri. Fəlsəfi poeziyanın görkəmli nümayəndələrindən olan Əhvədi Marağayinin /1274-1338/ yaradıcılığında panteist ideyaların üstünlüyü. Fəzlullah Nəiminin /1339-1394/ panteist təlim olan hürufiliyi tətbiq etməsi. Hürufiliyin sufilik və ismaililik təlimlərindən dəyərlənməsi. Hürufi panteizminin materialist istiqaməti. Hürufiliyin İmadəddin Nəsimi /1369-1417/ tərəfindən inkişaf etdirilməsi. İmadəddin Nəsimi fəlsəfəsində insan problemi. Sünni hüquq məktəblərinin bu dövrdə yaşamış azərbaycanlı nümayəndələrindən Əminəddin Təbrizi /1163-1224/, Zəki Beyləqani /1186-1277/, Şəmsəddin Xoylu /1187-1240/ və b. haqqında məlumat. Şafilik məktəbinin geniş yayılması.

Təbiət elmləri sahəsində irəliləyişlər. Şərq peripatetik fəlsəfəsinin azərbaycanlı alimlər tərəfindən inkişaf etdirilməsi. Bu sahədə Əfzələddin Xunəcinin /1194-1248/ fəaliyyəti. Onun idrak nəzəriyyəsi və məntiqə dair təlimi. Siracəddin Urməvi /1198-1283/ fəlsəfəsinin əsas cəhətləri. Varlıq təlimi, idrak və məntiq nəzəriyyəsi. Elmi-fəlsəfi fikrin inkişafında Nəsirəddin Tusinin /1201-1274/ xidmətləri. Onun fəlsəfi sistemində varlıq təlimi, idrak və məntiq nəzəriyyəsinin üzvi əlaqəsi.

XV-XVI əsrlərdə Azərbaycanın ictimai-siyasi durumu, Səfəvilər dövlətinin yaranması. Mədəniyyətin inkişafı. İdeologiyada səciyyəvi cəhət: dini, elmi və fəlsəfi ideyaların əsasən sinkretik şəkildə inkişafı. Şiə ideologiyasının genişlənməsi və onun panteist nəzəriyyələrlə yaxınlaşmaq cəhdi. Sufilik zəminində yaranmış xəlvətlik təliminin təbliği. Bu sahədə böyük filosof və ilahiyyatçı Seyid Yəhya Bakuvinin /...-1463/ və onun müridlərinin fəaliyyəti. Dini və dünyəvi elmlərin öyrənilməsində və təbliğində

azərbaycanlı alimlərin rolu. Bədrəddin Laləvinin /1436-1506/ yaradıcılığı. Məhəmməd Qarabağinin /XV-XVI əsrlər/ fəlsəfi sistemində peripatetizmlə kəlam müddəalarının uyğunlaşdırılması. Məhəmməd Füzulinin fəlsəfi görüşlərinin ideya mənbələri. Mütəfəkkir şairin varlığa və idraka dair baxışları, etik görüşləri.

XVII-XVIII əsrlərdə Azərbaycanın ictimai-siyasi və iqtisadi vəziyyəti, elmin və mədəniyyətin inkişaf səviyyəsi. Fəlsəfədə sufi-panteist təlimin və azadfikirlilik ideyalarının üstünlüyü. Bu dövrdə yaşamış alim və filosoflar haqqında ümumi məlumat. Yusif Qarabağinin /...-1644/ varlıq haqqında panteist təlimi. Onun idrak nəzəriyyəsinin Şərq peripatetizminə uyğunluğu. Rəcəbəli Təbrizinin /...-1669/ fəlsəfi sisteminin Şərq peripatetizmi ilə müqayisəli təhlili: oxşar və fərqli cəhətlərin araşdırılması.

XIII-XVIII əsrlər Azərbaycan fəlsəfəsinin ideoloji fikrin sonrakı inkişafında əhəmiyyəti.

Ədəbiyyat

Azərbaycan fəlsəfə tarixi, II c., Bakı, 2014.

Füzuli M. Mətlə əl-etiqaq. B., 1987.

Xəlilov S.S. Fəlsəfə: tarix və müasirlik (Fəlsəfi komparativistika). Bakı, "Azərbaycan Universiteti" nəşriy., 2006.

Əminzadə Ə.Ə. Azərbaycanda fəlsəfi və ictimai-siyasi fikir tarixindən. B., 1972.

Məmmədov Z.C. Azərbaycan fəlsəfəsi tarixi. Bakı, Şərq-Qərb, 2006.

Məmmədov Z.C. Siracəddin Urməvi. B., 1990.

Tusi Nəsirəddin. Əxlaqi-Nasiri. B., 1980.

Кулизаде З. Из истории Азербайджанской философии VII-XVI вв. Б., 1992.

Azərbaycan maarifçilik fəlsəfəsi və milli şüurun oyanışı

Azərbaycanda maarifçilik ideologiyasının və fəlsəfəsinin yaranması, onu doğuran sosial-siyasi və iqtisadi şərait. Abbasqulu ağa Bakıxanovun fəlsəfi və etik görüşləri. Mrzə Fətəli Axundovun varlıq təlimi. Onun sosial fəlsəfəsində azadlıq insanın təbii hüququ kimi. Maarifçilik fəlsəfəsinin inkişafında Həsən bəy Zərdabinin rolu. Cəmaləddin Əfqaninin sosial-siyasi fəlsəfəsi.

XX əsrin əvvəllərində maarifçilik fəlsəfəsi. Maarifçilərin (F.Köçərli, S.M. Qənizadə, Ö.F.Nemanzadə, C.Məmmədquluzadə və b.) milli mədəniyyəti və dili inkişaf etdirmək sahəsində səyləri. Onların sosial tərəqqiyə dair fikirləri, mövhumat və cəhalətə qarşı çıxışları.

Milli şüurun oyanışında və milli-mənəvi ideyaların təbliğində H.Cavid, Ə.Cavad, C.Məmmədquluzadə, Ü.Hacıbəyli və b. ziyalıların səyləri. N.Nərimanovun fəlsəfəsi. Türkcülük və Azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşması. "Türkləşmək, islamlaşmaq, avropalaşmaq" ideoloji-siyasi və fəlsəfi konsepsiyasının mahiyyəti. M.Ə.Rəsulzadənin milli dövlətçilik ideyası. Ə.Hüseynzadənin sosial-siyasi görüşləri. Ə.Ağaoğlunun sosial-siyasi düşüncəsində islamçılıq və millətçilik. İctimai ziddiyyətlərin həllində onun "milli sülh yolu" konsepsiyası.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulması və marksist-leninçi fəlsəfənin təbliği. Bu sahədə partiya və dövlət xadimləri N.Nərimanov, Q.Musabəyov, Ə.H.Qarayev,

S.M.Əfəndiyev, R.Axundov və başqalarının fəaliyyəti. «Materialistlər klubu»nun yaradılması.

Marksist-leninçi fəlsəfə üzrə professional kadrlar hazırlanması. İlk kadrlardan C.Nağıyev, M.Hüseynov, M.Quliyev, H.Hüseynov və b.

N.Nərimanovun, R.Axundovun, C.Nağıyevin, M.Hüseynovun, Ə.Kazımovun, A.Sultanovanın və b. əsərlərində dialektik materializm məsələlərinin və materializm tarixinin araşdırılması.

Azərbaycan marksistlərinin tarixi materializmə dair əsərləri. Dinin birtərəfli tənqidi və ateizm təbliğatının genişləndirilməsi. «Mübariz Allahsızlar İttifaqı»nın fəaliyyəti.

Sovet dövründə marksist-leninçi fəlsəfənin siyasiləşməsi və totalitar rejimin hakim ideologiyasına çevrilməsi. Fəlsəfə üzrə dövlət qurumlarının (kafedralar, akademik institutlar və s.) genişləndirilməsi. Kadr hazırlığına diqqətin artırılması və onun neqativ nəticələri. Marksist-leninçi fəlsəfəyə dair tədqiqatların istiqamətlərinin genişlənməsi: dialektik materializmə, məntiqə və təbiətşünaslığın fəlsəfi problemlərinə həsr olunmuş tədqiqatlar.

Tarixi materializmə və elmi kommunizmə dair aparılan tədqiqatlar. Dünya və Azərbaycan fəlsəfəsi tarixinin öyrənilməsi sahəsində qazanılmış nailiyyətlər. Elmi ateizm, etika və estetikanın marksist fəlsəfənin müstəqil sahələrinə çevrilməsi.

Sovet dövründə Azərbaycan fəlsəfəsinin milli-mənəvi ənənələrdən ayrı düşməsi.

Müstəqilliyin bərpasından sonrakı dövrdə Azərbaycanda fəlsəfi fikrin inkişaf yolları. H.Ə.Əliyev dünya və Azərbaycan fəlsəfəsi tarixinin öyrənilməsinin zəruriliyi haqqında.

Marksist-leninçi fəlsəfədən imtina və milli-mənəvi dəyərlərə yenidən qayıdış. Fəlsəfə və fəlsəfə tarixi problemlərinin tədqiqində yeni metodologiya və metodların tətbiqinin zəruriliyi.

Fəlsəfə tarixi üzrə yeni tarixi dövrün çağırışlarına cavab verən tədqiqatlara olan ehtiyacın artması səbəbləri, müstəqillik fəlsəfəsi, Dünya və Azərbaycan fəlsəfəsinin görkəmli nümayəndələrinin əsərlərinin tərcüməsi və nəşri məsələləri.

Ədəbiyyat

Ağamirov M.M. M.Hadinin fəlsəfəsi. B., 1987.

Ağayev Ə. İran qadınları. «Xəzər» jurnalı, 1990, №2.

Ağayev M.B. Məmməd Əmin Rəsulzadə. B., 2006.

Ахмедов Э. Философия Азербайджанского просвещения. Баку: "Азернешр", 1983.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. 2 cildə. I və II cildlər. B., 2004-2005.

Cəfərov N. Milli ictimai fikir tariximizdən. B., 1993.

Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir. Birinci kitab. B., Azərneşr, 1997.

Əfqani C. Seçilmiş əsərləri. /Tərtib edən prof. Ş.Qurbanov. B., 1998.

Əhmədli R. Azərbaycan milli-demokratik dövlətçilik məfkurəsi. Türkçülük. Müasirlik. İslamçılıq. Bakı, "Elm", 2007.

Əsədov S. Heydər Hüseynov. B., 1998.

Hacıbəyov Ü. Seçilmiş əsərləri. B., 1985.

- Hüseynov H. Azərbaycanca XIX əsr ictimai və fəlsəfi fikir tarixindən. Bakı, Şərq-Qərb, 2007.
- Hüseynzadə Ə. Siyasəti-fürusət. B., 1994.
- Xəlilov S. Fəlsəfə: tarix və müasirlik (fəlsəfi komparativistika). B., 2006.
- Xəlilov S. H.Əliyev və Azərbaycançılıq məfkurəsi. B., 2002.
- Касумов М.М. Очерки по истории передовой философской и общественно-политической мысли азербайджанского народа в XIX веке. B., 1959.
- Köçərli F.Q. Nəriman Nərimanov (Həyatı, fəaliyyəti və dünyagörüşü). B., 1965.
- Кулизаде З. Концептуальные проблемы исследования социокультурного развития (конец XX-начало XXI вв.), ч.II. Баку: "Текнур", 2009.
- Геюшев З.Б. Философская мысль в Советском Азербайджане. Краткий очерк. Баку: "Элм", 1979.
- Маковельский А.О. Авеста. B., 1960.
- Mehdiyev R. XX əsrdə milli dövlətçilik. B., 2003.
- Məmmədquluzadə C. Hansı elmlər lazım? / Əsərləri, c.2. B., 1967.
- Məmmədquluzadə C. Qərbdən məktub. / Əsərləri, s. 2, B., 1967.
- Məmmədzadə M.B. Milli Azərbaycan hərəkatı. B., 1992.
- Nadir M.F. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda təbii-elmi və fəlsəfi fikrin vəhdəti. B., 1992.
- Nərimanov N. Məqalələr və nitqlər. c.1, B., 1971.
- Nemanzadə Ö.F. Bizə hansı elmlər lazımdır? / Seçilmiş əsərləri. B., 1992.
- Rəsulzadə M.Ə. Əsərləri, II c. B., 2001.
- Rəsulzadə M.Ə. Əsrimizin Səyavuşu. B., 1991.
- Rəsulzadə M.Ə. Panturanizm haqqında. /«Azərbaycan»jurnalı, 1991, №6.
- Rüstəmov İ.Ə. Azərbaycanda təbii-elmi biliyin inkişafının fəlsəfi problemləri (XIX əsr – XX əsrin əvvəli). B., 2001.
- Səttarov M. N.Nərimanov və din. B., 1995.
- Seyidzadə D. Azərbaycan XX əsrin əvvəllərində: müstəqilliyə aparan yollar. B., 2004.
- Vəliyeva S. Milli dövlətçilik hərəkatının yüksəlişi və Xalq Cümhuriyyəti dövründə Azərbaycançılıq ideyası. B., 2003.